

Životní podmínky a životní styl mladých lidí, kteří opustili dlouhodobou ústavní péči

Bc.Miroslava Ticháčková

Diplomová práce
2011

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií
Ústav pedagogických věd
akademický rok: 2010/2011

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE (PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Bc. Miroslava TICHÁČKOVÁ**
Osobní číslo: **H090085**
Studijní program: **N 7507 Specializace v pedagogice**
Studijní obor: **Sociální pedagogika**

Téma práce: **Životní podmínky a životní styl mladých lidí, kteří opustili dlouhodobou ústavní péči**

Zásady pro vypracování:

Zpracování rešerše a studium odborné literatury.
Vymezení pojmů a teoretických východisek z oblasti ústavní péče.
Příprava metodiky výzkumné části.
Realizace kvalitativního výzkumu
Zpracování a vyhodnocení získaných dat, včetně jejich interpretace.
Prezentace výsledků výzkumu, jejich shrnutí a doporučení pro praxi.

Rozsah diplomové práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování diplomové práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

Sak, P. Proměny české mládeže. Praha, Petrklíč, 2000.,

Sak, P., Saková, K. Mládež na křižovatce. Praha: Svoboda Servis, 2004.

Průcha, J. (ed.) Pedagogická encyklopedie. Praha: Portál, 2009.,

Baštecká, B. (ed.) Psychologická encyklopedie. Praha: Portál, 2009.

ŠVARÍČEK, R., ŠEDOVÁ K. A KOL.: Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-313-0

Vedoucí diplomové práce:

PhDr. Hana Včelařová

Ústav pedagogických věd

Datum zadání diplomové práce:

21. ledna 2011

Termín odevzdání diplomové práce:

29. dubna 2011

Ve Zlíně dne 21. ledna 2011

prof. PhDr. Vlastimil Švec, CSc.
děkan

Mgr. Soňa Vávrová, Ph.D.
ředitelka ústavu

PROHLÁŠENÍ AUTORA DIPLOMOVÉ PRÁCE

Beru na vědomí, že

- odevzdáním diplomové práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby¹⁾;
- beru na vědomí, že diplomová práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k nahlédnutí;
- na moji diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3²⁾;
- podle § 60³⁾ odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60³⁾ odst. 2 a 3 mohu užit své dílo – diplomovou práci – nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejích skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování diplomové práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky diplomové práce využít ke komerčním účelům.

Prohlašuji, že

- elektronická a tištěná verze diplomové práce jsou totožné;
- na diplomové práci jsem pracoval samostatně a použitou literaturu jsem citoval. V případě publikace výsledků budu uveden jako spoluautor.

Ve Zlíně 20. 6. 2009

.....

¹⁾ Zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování závěrečných prací.

²⁾ Ústavní zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejména § 35 odst. 3.

³⁾ Zákon č. 60/1962 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon), ve znění pozdějších právních předpisů, zejména § 60.

(2) Disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce odevzdané uchazečem k obhajobě musí být též nejméně pět pracovních dnů před konáním obhajoby zveřejněny k nahlášení veřejnosti v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo není-li tak určeno, v místě pracoviště vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může ze zveřejněné práce pořizovat na své náklady výpisy, opisy nebo rozmnoženiny.

(3) Platí, že odevzdáním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.

2) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3:

(3) Do práva autorského také nezasahuje škola nebo školské či vzdělávací zařízení, užije-li nikoli za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu k výuce nebo k vlastní potřebě dílo vytvořené žákem nebo studentem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacímu zařízení (školní dílo).

3) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní úlo:

(1) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 35 odst.

3). Odpírá-li autor takového díla udělení svolení bez věcného důvodu, mohou se tyto osoby domáhat nahrazení chybějícího projevu jeho vůle u soudu. Ustanovení § 35 odst. 3 zůstává nedotčeno.

(2) Není-li sjednáno jinak, může autor školního díla své dílo užit či poskytnout jinému licenci, není-li to v rozporu s oprávněným zájmem školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.

(3) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla z výdělku jim dosaženého v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence podle odstavce 2 přiměřeně přispěl na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložily, a to podle okolností až do jejich skutečné výše, přičemž se přihlídnou k výši výdělku dosaženého školou nebo školským či vzdělávacím zařízením z užití školního díla podle odstavce 1.

ABSTRAKT

Cílem diplomové práce bylo přiblížení problematiky a života mladých lidí poté, co ukončili a opustili dlouhodobou ústavní péči. Zabývá se jejich životní stylem a také podmínkami, které měli pro zahájení života mimo zařízení v dospělosti, a to především v oblasti bydlení, jejich schopnosti najít zaměstnání. Snaží se najít rozdíly v životě mladých lidí, kteří žili v dětském domově od těch, kteří vyrůstali v rodinách. Práce také přibližuje důsledky dlouhodobé ústavní péče z pohledu vývojové psychologie.

Praktická část se pak věnuje kvalitativnímu výzkumu s ambicemi odpovědět na dílčí otázky k uvedenému tématu u výzkumného vzorku šesti respondentů za použití triangulace výzkumných metod a otevřeného kódování.

Klíčová slova: dlouhodobá ústavní péče, životní styl, životní podmínky, mladý člověk, dětský domov.

ABSTRACT

The aim of thesis was approach to problems and lives of young people after finishing in long-term institutional care. It deals with their life style and the conditions that they had for start life outside the facility in adulthood, especially in housing, their ability to find employment. It efforts to find differences in life of young people whose lived in children's home against people from standard family. Thesis also explains cases of long-term institutional care from party of developmental psychology.

Practice part considers qualitative research with the ambition to answer individual questions to related theme in research sample of six respondents by using triangulation research methods and open coding.

Keywords: long-term institutional care, lifestyle, life condition, young human, children's home.

Poděkování

Chtěla bych poděkovat paní PhDr. Haně Včelařové za vedení i podporu při vedení mé diplomové práce. Dále bývalým dětem z dětského domova, které mi poskytli cenné informace. Rovněž děkuji své rodině za jejich trpělivost a pochopení.

Prohlašuji, že odevzdaná verze diplomové práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

Miroslava Ticháčková

OBSAH

ÚVOD.....	10
I TEORETICKÁ ČÁST.....	11
1 ÚSTAVNÍ PÉČE.....	12
1.1 VÝKON ÚSTAVNÍ VÝCHOVY.....	12
1.1.1 Zařízení pro výkon ústavní výchovy.....	13
1.1.2 Rodinná skupina – základní organizační jednotka.....	14
1.2 DĚTSKÉ DOMOVY.....	14
1.3 DĚTSKÉ DOMOVY SE ŠKOLOU	14
1.4 VÝCHOVNÉ ÚSTAVY.....	15
1.5 PEDAGOGOVÉ.....	15
1.6 PRÁVA A POVINNOSTI DĚTÍ V ZAŘÍZENÍCH.....	15
1.6.1 Práva dítěte s nařízenou ústavní výchovou	15
1.6.2 Povinnosti dítěte s nařízenou ústavní výchovou.....	16
1.6.3 Peníze a hospodaření dětí v ústavní péči	16
1.7 PSYCHICKÁ DEPRIVACE JAKO DŮSLEDEK ÚSTAVNÍ PÉČE.....	17
1.8 SOS VESNIČKY JAKO ALTERNATIVA ÚSTAVNÍ PÉČE.....	18
1.9 KLOKÁNKY.....	19
2 ŽIVOTNÍ PODMÍNKY MLADÝCH LIDÍ.....	20
2.1 POMOC PŘI ODCHODU ZE ŽIVOTA.....	20
2.2 NADACE, NADAČNÍ FONDY.....	20
2.2.1 Nadační fond Václava a Lívie Klausových	21
2.2.2 Nadace Terezy Maxové	21
2.3 EVROPSKÝ SOCIÁLNÍ FOND V ČR.....	22
2.4 FINANČNÍ STRÁNKA ODCHODU Z ÚSTAVNÍ PÉČE.....	23
2.4.1 Dávky státní sociální podpory.....	23
2.4.2 Životní a existenční minimum.....	24
2.5 BUDOUCÍ BYDLENÍ.....	24
3 ŽIVOTNÍ STYL MLADÝCH LIDÍ	27
3.1 ŽIVOTNÍ HODNOTY.....	27
3.2 POSTOJE K NÁRODNOSTNÍM A ETNICKÝM MENŠINÁM.....	28
3.3 MLADÍ LIDÉ A VOLNÝ ČAS.....	29
3.3.1 Zařízení pro trávení volného času.....	30
3.4 MLADÍ LIDÉ A DROGY.....	30
3.4.1 Závislost na alkoholu.....	31

II PRAKTICKÁ ČÁST.....	40
4VÝZKUMNÁ ČÁST	41
5VÝZKUMNÝ PROBLÉM –CÍL VÝZKUMU.....	42
6VÝZKUMNÉ METODY.....	43
6.1VOLBA PŘÍPADŮ.....	45
6.2 POSTUP PŘI ZÍSKÁVÁNÍ DAT A INFORMACÍ.....	46
6.3POSTUP PŘI ZPRACOVÁNÍ DAT.....	47
7ZÍSKANÁ DATA.....	49
7.1 PETR (V ÚSTAVNÍ PÉČI 13 LET, MIMO ZAŘÍZENÍ VíCE NEŽ 5 LET).....	49
7.1.1 Případová studie.....	49
7.1.2 Rozhovor.....	50
7.1.3 Výsledek testu:	51
7.2NATÁLKA (V ÚSTAVNÍ PÉČI 18 LET, MIMO ZAŘÍZENÍ MĚNĚ NEŽ 5 LET)	52
7.2.1 Případová studie.....	52
7.2.2 Rozhovor.....	53
7.2.3Výsledek testu.....	54
7.3 KLÁRA (V ÚSTAVNÍ PÉČI 7 LET, MIMO MĚNĚ NEŽ 5 LET).....	55
7.3.1Případová studie.....	55
7.3.2 Rozhovor.....	56
7.3.3 Výsledek testu	57
7.4 PAVEL (V ÚSTAVNÍ PÉČI 4 ROKY, MIMO ZAŘÍZENÍ MĚNĚ NEŽ PĚT LET).....	58
7.4.1 Případová studie.....	58
7.4.2 Rozhovor.....	59
7.4.3 Výsledek testu.....	60
7.5HANKA (V ÚSTAVNÍ PÉČI 7 LET, MIMO ZAŘÍZENÍ MĚNĚ NEŽ PĚT LET).....	61
7.5.1 Případová studie.....	61
7.5.2Rozhovor	62
7.5.3 Výsledek testu.....	64
7.6 IVAN (V ÚSTAVNÍ PÉČI 6 LET, MIMO ZAŘÍZENÍ MĚNĚ NEŽ 5 LET).....	65
7.6.1 Případová studie	65
7.6.2 Rozhovor	66
7.6.3 Výsledek testu.....	67
8VÝSLEDKY VÝZKUMU ZJIŠTĚNÉ OTEVŘENÝM KÓDOVÁNÍM.....	69
9VYHODNOCENÍ VÝZKUMNÉ OTÁZKY.....	75
ZÁVĚR.....	77
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY.....	79
PŘÍLOHY :	83

ÚVOD

Když přicházíme na svět, jako bychom si vytáhli kartu. Tak jak je v balíčku každá karta jiná, tak také každý člověk při vstupu na tento svět drží v ruce jinou vstupenku. Někoho kroky vedou růžovou zahradou a jiný si musí najít cestičku vlastní, mnohem komplikovanější, už na první pohled vůbec ne snadnou. Jak moc se liší život dětí, kterým život nadělil milující rodiče, nebo alespoň láskyplnou náruč jednoho z nich, od života těch, kterým byla tato důležitá náklonnost osudu odepřena? Jak jinak se to dozvědět, než se mladých lidí, kteří opustili dlouhodobou ústavní péči zeptat.

Ve své práci jsem se zaměřila na problematiku životního stylu, podmínek, které měli tito mladí lidé při vstupu do života, při ukončení své dlouhodobé ústavní péče. Zajímala jsem se hlavně o skutečnosti, které toto období provázely, určité zákonitosti a především možné souvislosti. Pomohl mi fakt, že jsem sama více než pět let v zařízení pro výkon ústavní výchovy pracovala na pozici sociální pracovníce, že jsem se tedy s významným počtem takových mladých lidí osobně setkávala a také, že i moje téma Bakalářské práce souviselo s dětským domovem

Teoretická část diplomové práce je rozdělena na čtyři kapitoly. První kapitola přibližuje a vysvětluje pojem ústavní péče jako takové, její zákonitosti, život dětí v zařízeních, jejich práva a povinnosti. Druhá kapitola popisuje životní podmínky mladých lidí z pohledu potřeb finančních a existenčních. Rozepíše se o pomoci, kterou poskytují nadace a nadační fondy a informuje kde konkrétně je možno očekávat pomoc státu. Třetí kapitola vypráví o životním stylu mladých lidí, o jejich hodnotovém žebříčku, postoji k menšinám, trávení volného času a dotýká se i sociálně patologických jevů v životě mladých lidí. Čtvrtá kapitola se věnuje období adolescence a mladší dospělosti z pohledu vývojové psychologie. Zaměří se rovněž na deprivace, jako nežádoucí důsledek dlouhodobé ústavní péče.

Praktická část této diplomové práce se zabývá odpověďmi na otázky právě kolem odchodu z dětského domova. Výzkumný materiál ke zpracování poskytlo šest mladých lidí. Tito mají osobní dlouhodobou zkušenost s životem v dětském domově, s odchodem z tohoto zařízení do dospělosti a už i s životem mimo domov. Podělí se o problémy, které je v dospělosti potkaly, jaká překonávaly úskalí, ale také jaké je potkaly radosti.

O tématu náhradní rodinné péče toho bylo napsáno už mnoho. Pravdou také je, že u nás nyní žije v dětských domovech mnohem více dětí, než v okolních státech, což naši zemi neukazuje v dobrém světle. Existuje ale skutečně vážný důvod, proč ústavní péči zcela zavrhnout, nebo jde jenom o zbytečné víření hladiny? Jako velmi důležité se mi jeví zeptat se také těch, kterých se to týká nejvíce, dřívějších dětí, nyní mladých lidí, kteří část života žili v rodině, z níž byli následně odebráni a umístěni do ústavu, kde strávili další část života. Nakonec toto zařízení opustili, aby se postavili na vlastní nohy.

O tom, jak pevné, či nikoliv jsou tyto nohy, co pro ně je možné ještě udělat a o dalších souvislostech, pojednává praktická část mojí diplomové práce.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 ÚSTAVNÍ PÉČE

Pro správné pochopení souvislostí je třeba přiblížit pojem *ústavní péče*, tedy zejména co znamená a co přináší dětem, které se ocitly v některém zařízení.

Pokud dítě nemělo v životě štěstí a nemohou nebo nechtějí se o něj starat jeho vlastní rodiče, nastává několik dalších alternativ. Jednou z nich, zdaleka ne tou nejlepší, je ústavní výchova. O umístění dítěte do ústavní výchovy rozhoduje dle zákona O sociálně právní ochraně dětí obecní úřad s rozšířenou působností na základě pravomocného rozhodnutí soudu. Obecní úřad pak nadále dohlíží na to, aby v takovém zařízení byla dodržována práva dítěte, aby probíhal patřičný rozvoj duševních a tělesných schopností a současně také zjišťuje, jestli stále trvají důvody, pro které bylo dítě do ústavní nebo ochranné výchovy umístěno. Zaměstnanci obce s rozšířenou působností, nejčastěji sociální pracovníci oddělení sociálně-právních ochrany dětí, následně také děti v ústavech každého čtvrt roku navštěvují a stejně často jednají s jejich rodiči. Účelem je monitorovat situaci v souvislosti s případnou možností návratu dítěte do rodiny. Pokud si to dítě přeje, dostaví se pracovník OSPODu neprodleně a má právo také nahlížet do dokumentace a mluvit s dítětem o samotě.

Ústavní zařízení tedy mají povinnost návštěvy dětí pracovníkem umožnit a na požádání také předložit dokumentaci, která se toho kterého dítěte týká. Současně také mají povinnost hlásit obecnímu úřadu děti, které by připadaly v úvahu jako vhodné pro některou formu náhradní rodinné péče, tedy osvojení nebo pěstounskou péči.

1.1 Výkon ústavní výchovy

V zařízeních pro výkon ústavní výchovy nebo ochranné výchovy má každé dítě ze zákona právo na výchovu a vzdělávání, a to v souvislosti s právními předpisy, kterými je Česká republika vázána. Dále je třeba zajistit každému dítěti takové životní podmínky, které zaručí jeho kvalitní a harmonický rozvoj, chránit dítě od vzniku a rozvoje negativních projevů a především přispívat ke zdravému vývoji osobnosti dítěte.

Důvodem umístění dítěte do zařízení pro výkon ústavní výchovy bývá několik. Alkoholismus a neschopnost rodičů o děti se postarat, prostituce nebo trestná činnost

rodičů nebo další patologické chování. V posledních letech s měnící se strukturou sociálních dávek bývá aktuálním důvodem ústavní péče také velmi nízká sociální úroveň rodičů v důsledku například dlouhodobé nezaměstnanosti a následkem toho, jejich naprosté nevládní zajistit dětem od bydlení až po věci denní potřeby.

Je pravdou, že pokud dítěti zemřou rodiče a jejich širší rodina je v pořádku, o jejich další život se postará. Proto se v ústavní péči nachází mizivé procento dětí bez rodičů - sirotků.

1.1.1 Zařízení pro výkon ústavní výchovy

- diagnostické ústavy
- dětské domovy
- dětské domovy se školou
- výchovné ústavy.

Tato zařízení poskytují dětem takovou péči, kterou by jim za normálních okolností poskytovali rodiče. To znamená:

- stravování, ubytování a ošacení
- učební a školní potřeby
- úhradu běžných a nutných nákladů vzdělání
- finanční prostředky na zdravotní péči
- kapesné, osobní dary, věcná nebo finanční pomoc při odchodu zletilých dětí ze zařízení
- finanční úhradu na dopravu do školy.

Dětem je také ve většině případů zcela hrazeno nebo je přispíváno na různé kulturní, společenské nebo sportovní akce. Velmi často jsou to akce, kterými dítě zařízení, v němž

žije, reprezentuje a tak také přispívá k jeho dobrému jménu. Jedná se především o různé Olympiády, volby Superstar dětských domovů a podobně.

1.1.2 Rodinná skupina – základní organizační jednotka

V dětském domově nebo také v dětském domově se školou jsou základní organizační jednotkou rodinné skupiny tzv. rodinky. Žije v nich 6 – 8 dětí, děvčat i chlapců, které mají různý věk, a je rozumným pravidlem, že pokud jsou v domově sourozenci, pak jsou tito vždycky umístěni do stejné rodinky. Počty rodinných skupinek na jeden domov zákon omezuje na 2 až maximálně 6 rodinných skupin. V rodinné skupině jsou zajišťovány potřeby dětí stejně tak, jako v běžné rodině. Vzhledem k tomu, že se děti mají připravovat na samostatný život, bývají v zařízeních zřizovány samostatné bytové jednotky, v nichž žijí děti, kterým už bylo 16 let a které se už připravují na dospělost a odchod z dětského domova. Samy si nakupují potraviny, vaří, připravují se za dohledu vychovatele na běžný život mladého člověka.

1.2 Dětské domovy

Dětské domovy se o děti starají s respektem k jejich potřebám výchovným, vzdělávacím a také sociálním. Jedná se zde zpravidla o děti, které nemají žádnou závažnou poruchu chování. Děti jsou sem umístovány ve věku 3 až 18 let a docházejí za vzděláváním mimo zařízení, tedy do běžných škol. Podobně řeší také potřebu navštívit lékaře, který se v dětském domově nenachází. Jedná se tedy o domov v pravém slova smyslu, děti zde jenom bydlí.

1.3 Dětské domovy se školou

Dětské domovy se školou, jsou zařízením pro děti, které mají závažnou poruchu chování, nebo z důvodu takové poruchy potřebují výchovně léčebnou péči či ochrannou výchovu. Jedná se o děti ve věku od 6 let do ukončení povinné školní docházky. Součástí zařízení je

škola, kam děti docházejí a kde se vzdělávají. Na děti, které potřebují speciální péči, zde dohlízejí pedagogové i zdravotnický personál.

1.4 Výchovné ústavy

Výchovné ústavy se zřizují pro děti starší než 15 let, a to takové děti, které mají závažné poruchy chování a soud jim nařídil ústavní nebo ochrannou výchovu. Pobytu ve výchovném ústavu předchází chování porušující normy, po nichž zpravidla následuje pobyt v diagnostickém ústavu.

1.5 Pedagogové

Pedagogickým pracovníkem v zařízení, jako jsou dětské domovy, může být člověk, který splňuje podmínky, jež stanoví zvláštní právní předpis.

Je třeba, aby kandidát na pozici pedagoga absolvoval také psychologické vyšetření, dle jehož závěru je způsobilý pro práci s dětmi a je schopen tuto činnost vykonávat.

1.6 Práva a povinnosti dětí v zařízeních

Dítě, které bylo umístěno v zařízení pro výkon ústavní výchovy má určitá zákonem stanovená práva, ale má i své povinnosti. (zák. 109/2002 Sb. ve znění pozdějších předpisů)

1.6.1 Práva dítěte s nařízenou ústavní výchovou

Tím nejdůležitějším právem je to, které mu zajišťuje plné přímé zaopatření. Dále je třeba jmenovat právo na rozvíjení jeho duševních a citových schopností a sociálních dovedností. Dítě tedy není v domově z pohledu svých kulturních a sociálních potřeb nikterak ošizen, má možnosti uplatnit své talenty a zájmy a zařízení mu většinou vždy hradí školné v různých uměleckých a zájmových skupinách a sportovních klubech. Dítěti jsou také vytvářeny ty nejlepší možné podmínky pro dosažení vzdělání a přípravu na budoucí povolání podle jeho potřeby a zájmu, ale zejména také rozumových schopností.

Pokud se dítě cítí nějak omezováno nebo se necítí být spokojeno, může se obrátit na vychovatele nebo i ředitele zařízení a jeho podání musí být bráno zcela vážně a jako takové musí být odesláno adresátovi, zejména je-li jím orgán sociálně právní ochrany dětí. Jedním

z nejdůležitějších práv dítěte je možnost udržovat kontakt s rodiči, sourozenci nebo dalšími osobami odpovědnými za výchovu. Dítě tedy přestože v rodině nevyrostá, udržuje dobré vztahy, jezdí na návštěvy k příbuzným, což je okolnost, na které se dá mnohdy dobře stavět při nabytí dospělosti dítěte, tedy v okamžiku, kdy se dítě vrhá do dospělého života a hledá nejen své místo v životě ale často zcela pragmaticky i střechu nad hlavou.

1.6.2 Povinnosti dítěte s nařízenou ústavní výchovou

Povinnosti dítěte v ústavu jsou téměř naprosto totožné jako povinnosti kteréhokoliv dítěte, které vyrůstá v běžné rodině. Dítě by si mělo osvojit taková pravidla a naučit se chování, které ho budou v jeho běžném dalším životě provázet a na nichž bude dál stavět. Dítě se učí udržovat pořádek, poslouchat a respektovat vychovatele, také nepoškozovat majetek kohokoliv a chovat se šetrně. Musí si zapamatovat, že pokud způsobí škodu nebo bude muset být dopraveno zpět do zařízení například poté, co z domova uteče, bude se muset podílet na úhradě nákladů prostřednictvím vlastních příjmů. Všechny povinnosti jsou zpravidla uvedeny ve vnitřním řádu a každé dítě o nich ví.

1.6.3 Peníze a hospodaření dětí v ústavní péči

Jestliže se má dítě skutečně připravovat na svůj budoucí dospělý život zcela zodpovědně a se všemi možnými výchovnými prostředky, pak je správné, že každé dítě v dětském domově má také právo na svoje měsíční kapesné. Jedná se o drobnou finanční částku, se kterou si dítě může hospodařit dle svých představ a jejíž nakládání podléhá jen velmi malému vlivu vychovatelů, kteří zasáhnou snad jen v případě, že se dítě rozhodne své finanční prostředky utrácet za věci vysloveně nevhodné, zejména pak takové, které souvisejí se sociálně patologickými jevy.

Výše kapesného je odstupňovaná podle věku. Dítě do šesti let dostane tedy 45,-Kč měsíčně, od šesti do deseti let věku je to 120,-Kč měsíčně, od deseti do patnácti let 210,-Kč a 300,-Kč dostávají pravidelně děti starší patnácti let. Vychovatelé se snaží na těchto malých částkách děti naučit hospodařit tak, aby byly schopné si našetřit, nebo alespoň neutratit všechny peníze najednou. (Zák. č. 109/2001 Sb. v platném znění). Je zajímavé, že informace o kapesném nejvíce překvapí ty lidi, kteří žijí zcela mimo problematiku náhradní rodinné péče a o fungování takového zařízení se zajímají jenom okrajově.

1.7 Psychická deprivace jako důsledek ústavní péče

„Deprivanti (od slova deprivace – lat. Zprostit) jsou lidé, kteří z biologických, psychologických nebo sociokulturních důvodů nedosáhli normality či o ni přišli. Ve vztahu k normalitě jsou to lidé v různém stupni a rozsahu „nepovedení“ nebo „zmrzačení“, nikoliv nemocní. Postižení je výraznější v citové a hodnotové než v intelektuální oblasti“ (Koukolík, Drtilová, 1996, str. 44)

Jakkoliv je umístování dětí do dětských domovů a podobných zařízení po mnoho let považováno na dobrý úmysl, je třeba si uvědomovat také úskalí, která tento krok provází.

Tedy přesto, že se mnohdy podařilo děti umístěním do sirotčinců zachránit od jisté smrti, postupem času, prakticky až po válce, si odborná veřejnost uvědomila, že jsou opuštěné nebo osiřelé děti ohroženy mnohdy podobně závažným způsobem, jímž je ohrožení duševního vývoje. Je totiž známo, že pokud jsou děti vychovávány v zařízeních a institucích, dostávají sice pravidelné jídlo, spánek a mají střechu nad hlavou, ale přesto strádají. Chybí jim dostatek individuální pozornosti, dostatek vhodných podnětů a pocit bezpečí a jistoty.

Děti umístěné v ústavech se pak vyznačují opožděným a nerovnoměrným vývojem, zejména ty, které se dostaly do kojeneckých ústavů už v útlém věku a setrvaly do dospělosti nebo dlouhodobě.

Langmeier a Matějček, (Langmeier, Krejčířová, 1998) pojmenovali základní psychické potřeby takto:

- potřeba podnětové proměnlivosti
- potřeba kognitivního řádu (rozumné uspořádání podnětů)
- potřeba emoční vazby (osoba, k níž je dítě citově vázáno)
- potřeba autonomie
- potřeba otevřené budoucnosti a okolím přijímané vlastní minulosti.

Nezastupitelný význam rodiny pro zdravý vývoj a šťastný život dítěte je zakotven v zákoně o rodině 94/1963 Sb. ve znění pozdějších předpisů. Dalším významným dokumentem je

charta práv dítěte (1959) a Úmluva o právech dítěte (1989). Na základě těchto dokumentů byla znovu zavedena pěstounská péče a rodinná péče v SOS vesničkách, která byla v roce 1948 z ideologických důvodů zrušena.

Deprivace neboli psychické zanedbávání a neuspokojování emočních potřeb dítěte, tedy například pocitu že někam a k někomu patří, často vzniká v nefunkčních rodinách, kde rodiče neplní svou funkci. Rodina strádá materiálně, objevují se v ní sociálně patologické jevy jako alkoholismus, prostituce a násilí. Bylo by iluzí si myslet, že dítěti, které je odebráno z takového prostředí, pomůže umístění v dětském domově, kde se střídá pedagogický personál v osmi nebo dvanáctihodinových službách a kde je ono dítě jedním z osmi dětí. I když v dětských domovech došlo k výraznému pokroku v zavedení takzvaného rodinného typu, kdy každá „rodinka“ disponuje svým bytem, ve kterém si sama určitým způsobem hospodaří, právě soustavná výměna pracovníků dětem neprospívá. Důvodem je, že se jim v takovém kolotoči jen těžko daří nalézt opěrný bod v podobě jen jedné tety nebo strýce. Tak se stane, že děti z jednoho neuspokojivého prostředí přejdou do jiného, kde to z pohledu jejich psychického vývoje není lepší.

1.8 SOS vesničky jako alternativa ústavní péče

Poněkud přátelštější k duševním potřebám dětí jsou SOS vesničky. Je to forma náhradní rodinné péče, kde jsou děti svěřovány do péče konkrétních pěstounů. Hlavním předpokladem je nově vzniklá rodina, kterou tvoří pěstounka (méně často s pěstounem). Rodina bydlí v domku a několik těchto domků se sdružuje ve vesničku. Je škoda, že péči o děti se často zabývají hlavně a pouze ženy. Ty ale musí absolvovat kurz a splňovat i další předpoklady jako je dobrá fyzická kondice, zdraví, alespoň výuční list a trestní bezúhonnost. S ohledem na nastávající úkoly je také třeba, aby prokázala odolnost vůči stresu, flexibilitu, dokázala problémy řešit s nadhledem a smyslem pro humor.

Do takových rodin v SOS vesničce jsou potom přijímány děti do deseti let věku, které by těžko hledaly pěstouny mimo tyto vesničky. Jedná se hlavně o případy, kdy je více sourozenců nebo děti z etnických menšin. Děti si ze svého původního prostředí přinášejí mnohdy obtížně zvládnutelné vzorce chování. Dítě není nepopsaný list, a tak všechno, co zažilo, má posléze vliv na jeho další život. Mnohé mají za sebou týrání, sexuální

zneužívání i hlad. S tím vším musí matka v SOS vesničce počítat a zvládnout. Matka pěstounka také musí respektovat přirozené rodinné vazby dítěte a podporovat kontakty s původní rodinou, pokud tyto nejsou ukončeny soudem. Velmi často se ale stává jak v pěstounských rodinách, tak v dalších typech náhradní rodinné péče například dětských domovech, že rodiče o děti už nemají dál zájem.

1.9 Klokánky

Další alternativou náhradní rodinné péče je projekt Fondu ohrožených dětí, Klokánky. Jedná se o zařízení, které na základě pověření Ministerstva práce a sociálních věcí pomáhá dětem, které potřebují okamžitou pomoc. Děti mohou být přijímány i na základě dohody uzavřené s rodiči, což zaručuje jakousi pružnost jak při akutním řešení rodinné krize, tak při převzetí dítěte zpět do původní rodiny. Dále přicházejí na základě soudního rozhodnutí, rozhodnutí Oddělení sociálně právní ochrany dětí městského úřadu nebo i na základě vlastní žádosti. Zařízení mají nepřetržitý provoz, jsou schopny a připraveny přijmout i novorozence. Děti zde zůstávají průměrně půl roku. Poté odcházejí buď zpět do své rodiny, k dalším pěstounům nebo do jiného zařízení. Vzhledem k faktu, že se v Klokáncích děti často mění, jsou v jednotlivých bytech v péči jedné tety maximálně čtyři děti. Bývají to děti s velmi „živým problémem“, na který bývá velmi těžké pomoci jim zapomenout. Protože přijímané děti nejsou nijak věkově limitovány, není problém při umístění sourozenců.

Z vyprávění pracovnice Klokánku v Kroměříži: *„Dítě, které přichází někdy plné strachu do Klokánku, nejdříve často hledá svou postýlku. Hned jak se doví, kde bude spát, zajímá se o to, kde bude spát jeho nová teta. Mnohokrát se potom ještě ujišťuje, že tomu tak skutečně je a teta tam bude i v noci. Není lehké pochopit co se děje v jejich hlavičkách a je nemožné se často smířit s utrpeními, která zažily.“*

2 ŽIVOTNÍ PODMÍNKY MLADÝCH LIDÍ

Pobyt dítěte v zařízení pro výkon ústavní výchovy bývá ukončen z několika důvodů: Pokud ústavní nebo ochrannou výchovu zrušil soud, dále když nabude právní moci rozhodnutí o svěřeni dítěte do jiné formy náhradní rodinné péče, a také, jestliže poté, co uplynou tři měsíce od vykonatelnosti předběžného opatření, nebylo zahájeno další řízení. Dítě nebo mladý člověk samozřejmě zákonitě opouští dětský domov, jestliže dosáhl zletilosti a současně ukončil přípravu na budoucí povolání.

2.1 Pomoc při odchodu ze života

Dítěti neboli mladému člověku, který dosáhl věku 18. let, ukončil přípravu na budoucí povolání, zařízení poskytne jednorázový finanční příspěvek do výše 15 000,-Kč. Při stanovení výše se berou v úvahu skutečné potřeby tohoto mladého člověka. V některých případech jsou za tyto peníze zakoupeny potřeby do domácnosti nebo věno pro budoucí nevěstu, často je uhrazen první nájem v startovacím bytě nebo podnájmu.

Pomoc vychovatelů rovněž není zanedbatelná. S dětmi staršími 15. let často mluví o dospělosti a odchodu z dětského domova, pořádají různé besedy o možnostech na trhu práce a seznamují je i se sociální politikou a možnostmi, které by následovaly, pokud by mladý člověk ihned po odchodu z dětského domova nesehnal práci nebo bydlení.

Ze zkušenosti lze říci, že se do své biologické rodiny vracení dospělé děti poměrně málo často, většinou jde o děti s romskou národností. Ostatní se vrhají do života spíše s představou zajištění si vlastního bydlení anebo se stěhují k partnerovi. Je pravdou, že pokud rodina nefungovala před lety, kdy dítě bylo umístěné do ústavní péče, těžko lze očekávat, že bude jakýmkoliv způsobem fungovat, když dospějí.

2.2 Nadace, nadační fondy

V české republice žije více než 24 000 dětí mimo svou původní biologickou rodinu, jejich velmi podstatná část pak vyrůstá v dětských domovech. Na podporu těchto dětí, především

jejich pomoci při začlenění do normální společnosti vzniklo několik nadací a nadačních fondů, které jim s odchodem „do života“ pomáhají.

2.2.1 Nadační fond Václava a Lívie Klausových

Jedním z významných nadačních fondů podporující mladé lidi při odchodu do života je Nadační fond Václava a Lívie Klausových a jejich úspěšný projekt „Startovné do života“. Cílem tohoto projektu je nejenom pomoci mladým lidem při vstupu do života, ale také podporovat chuť se vzdělávat. Podmínky finančního příspěvku jsou v první řadě věk od čtrnácti do osmnácti let, úspěšnost dětí ve škole, dobré studijní výsledky, velmi dobrý nebo zlepšený prospěch. Pro výši příspěvku může být také rozhodující úspěšnost v mimoškolních aktivitách, například ve sportu nebo účasti v různých soutěžích. Je třeba také připomenout, že účast v projektu může být pozastavena nebo může účastník být dokonce vyloučen z důvodu přemístění do výchovného ústavu, či pokud se výrazně změní k horšímu jeho chování a to tak, že by se to neslučovalo s filozofií nadačního fondu. Pokud dítě splní všechny předpoklady, je mu v osmnácti letech vyplacena finanční částka, za níž lze pořídit potřeby do nové domácnosti, uhradit první nájem nebo třeba kurz pro získání řidičského průkazu.

2.2.2 Nadace Terezy Maxové

Původně modelka Tereza Maxová si všimla, že naše republika drží prvenství v počtu dětí umístěných v ústavní péči a to i před Ukrajinou a Rumunskem. Jedním ze tří pilířů, na kterých stojí pomoc dětem z dětských domovů této nadace, je „kompenzace nedostatků ústavní výchovy“. V této oblasti nadace především podporuje rovné příležitosti ve vzdělání, všestranném rozvoji osobnosti a také pomoc dětem v zapojení se do života po opuštění ústavní výchovy.

Za všechny projekty tohoto druhu lze jmenovat například projekt „**Život nanečisto**“ organizace Múzy dětem, o. s.. Hlavním cílem tohoto projektu je motivace dětí z domovů k řádné a intenzivní přípravě na život v dospělosti, naučit je správným postupům a krokům v obtížných a zátěžových životních situacích jejich nasimulováním. Ambicemi projektu je

aby se účastníci uplatnili na trhu práce, zaměstnání si udrželi, a obstáli například i ve vztazích.

Dalším projektem Nadace Terezy Maxové je projekt podporující řešení jednoho z největších problémů, který mladí lidé po opuštění dětského domova řeší, a tím je bydlení.

Projekt **„Dům na půli cesty Havlíčkův Brod“** Centrum J. J. Pestalozziho, o. p. s. podpořil pobytové zařízení pro mladé lidi ve věku 18 – 26 let, kterým chybí rodinné zázemí a kteří se tu naučí rozvíjet své schopnosti, osamostatnit se a následně vézt samostatný život. Tito mladí lidé často nemají patřičný rozhled, sebevědomí, zkušenosti a jsou tím pádem snadno zneužitelní, což nezřídka vede ke sklouznutí na šikmou plochu. Život jim také mnohdy komplikuje neukončené vzdělání. Tyto všechny okolnosti mohou mít za následek až sociální vyloučení. Zabránit těmto smutným koncům je cílem uvedeného zařízení.

2.3 Evropský sociální fond v ČR

Také Evropský sociální fond disponuje projektem, který se věnuje přípravě mládeže z dětských domovů na samostatný život.

Například pozoruhodný projekt „Už vím jak“ má tři cíle. Kromě zajištění individuálních potřeb mladých lidí, zvýšení jejich orientace na trhu práce a v sociálních vztazích vůbec, ale především snížení rizika zahájení třešné činnosti.

V průběhu čtyř týdenních školení se účastníci rozdělení do skupin po třiceti zabývají a proškolují v pěti vybraných tématických okruzích, jako jsou Osobnost, Vztahy, Práce, Bydlení a Finance. Naučené dovednosti si potom prakticky vyzkouší na krátkodobých brigádách v období prázdnin. Využívá se pedagogických metod hraní rolí, workshopů a diskuze.

Dalším cílem projektu je proškolení nejen mladých lidí před opuštěním ústavní péče, ale také pracovníků institucí, které se ústavní péčí zabývají a jejich přípravu pro další přístup k této cílové skupině.

2.4 Finanční stránka odchodu z ústavní péče

Byla by iluze se domnívat, že v odchodu do života peníze nehrají roli. Jak bylo řečeno, dle zvážení okolností a potřeb, obdrží mladý člověk dle rozhodnutí ředitele zařízení peněžitý příspěvek do 15000,-Kč (zák. 109/2002 Sb., ve znění pozdějších předpisů)

Stát také přebírá zodpovědnost za vznik sociálních situací souvisejících s odchodem z ústavní péče a řeší je například dávkami státní sociální podpory:

2.4.1 Dávky státní sociální podpory

Tyto dávky se poskytují podle zákona 117/1995 Sb. ve znění pozdějších předpisů a při stanovování jejich výše, se adresně přihlíží k příjmům jednotlivce nebo společně posuzovaných osob. Vyplácí je místně příslušný úřad práce, odbor státní sociální podpory.

Příspěvek na bydlení: Na příspěvek má nárok vlastník nebo nájemce bytu, který má v bytě přihlášen trvalý pobyt.

Další dávkou SSP, která se často velmi často týká dívek po odchodu z dětského domova, je **porodné** a následně **přídavek na dítě**: Porodné je poskytováno na první dítě rovněž v závislosti na výši příjmu na úhradu nákladů spojených s narozením dítěte. Činí 13000,-Kč. V případě narození dvojčat nebo víceročet jde o částku 19500,-Kč. Pokud matka (rodiče) doloží, že jejich příjem v rozhodném období nepřevýšil 2,4 násobek životního minima (podle zákona č 110/2006 Sb., ve znění pozdějších předpisů) je jim poskytnut na krytí potřeb jako je výživa a výchova nezaopatřených dětí podle jejich věku také přídavek na dítě.

Trojici dávek SSP, souvisejících brzkým nástupem mateřství dívek po opuštění ústavu ukončí **rodičovský příspěvek**. Na ten má nárok rodič, pakliže celý měsíc řádně a celodenně pečuje o dítě do čtyř let věku. Může si přitom zvolit ze čtyř možností souvisejících s délkou doby, po kterou o dítě pečuje a výší příspěvku. Jedná se o příspěvek, při kterém není sledován příjem rodiče, který si může zvyšovat životní úroveň prací. Je pravdou, že pokud dívka otěhotní krátce po opuštění z dětského domova, tedy blízko věku zletilosti, velmi často to má za následek, že neukončila přípravu na budoucí povolání. Jako taková pak mívá potíže se získáním zaměstnání nejen v době, kdy pečuje o dítě a je jí

vyplácen rodičovský příspěvek, ale i v době, kdy dítě začne navštěvovat předškolní zařízení a ona hledá práci na celý úvazek.

2.4.2 Životní a existenční minimum

Životní minimum je minimální společensky uznaná hranice peněžních příjmů k zajištění výživy a ostatních základních osobních potřeb.

Existenční minimum je minimální hranice peněžních příjmů, která se považuje za nezbytnou k zajištění výživy a ostatních základních osobních potřeb na úrovni umožňující přežití.

Životní a existenční minimum je stanoveno v zákoně 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu. Hlavním využitím pojmů životního a existenčního minima je v zákoně č.111/2006 Sb. o pomoci v hmotné nouzi.

Dávky pomoci v hmotné nouzi vyřizují sociální odbory pověřených obecních úřadů podle místa trvalého bydliště žadatele.

(http://portal.mpsv.cz/soc/ssp/obcane/zivotni_min)

2.5 Budoucí bydlení

Situace mladých lidí, kteří se z různých důvodů ocitli v zařízení pro výkon ústavní výchovy, je velmi těžká. Jakkoliv si v domově zvyknou na pohodlný život se všemi možnými vymoženostmi, jako jsou pravidelné výlety, počítač na pokoji nebo pravidelné kapesné, nastává často velmi obtížné hledání prvního bydlení. Bylo by chybou domnívat se, že se děti vrátí do své biologické rodiny, neboť představa, že tato bude fungovat lépe než v době, kdy byli umístěni do ústavu, by byla iluzorní. S rodinou tedy ve většině případů počítat nelze, i když někdy v jednotlivých případech pomůže rodina širší, například babička.

Pro mladé lidi tedy bývají zřizovány tzv. Domy na půli cesty. Přestože má autorka této práce profesní zkušenost ze spolupráce s takovým zařízením, v současné době (asi dva roky) v Prostějově, tedy v místě, kde jsou zařízení, v nichž žili respondenti, kteří poskytli odpovědi do praktické části této práce, žádný dům na půli cesty zřízen není.

Dům na půli cesty je těžko nahraditelné zařízení pro mladé lidi, kteří nemají příbuzné ani jiné kontakty s lidmi, kteří by jim mohli poskytnout první bydlení po odchodu z dětského domova a nedisponují ani takovými finančními prostředky, aby si mohli bydlení pořídit. Jedná se o lidi ve věku od 18 do 26 let. Zřizovatelem zařízení bývá Městský úřad nebo neziskové organizace či občanská sdružení. Významnou pomocí je, pokud takové zařízení disponuje sociálním pracovníkem, který pomáhá mladým dospělým zorientovat se v nových skutečnostech, například při hledání zaměstnání nebo vyřízení dávek státní sociální podpory, zakoupení nutných potřeb nebo zajištění dalších potřebných věcí. Podmínkou pro pobyt v takovém zařízení je dodržování určitých předem stanovených pravidel. Kromě slušného chování se jedná samozřejmě také o pravidelné úhrady nájmu, a pokud není klient zaměstnaný, tak aktivní hledání práce. Důležité je docílit takového stupně sociální aktivizace, že si po čase najde další stabilnější bydlení, které není časově omezeno.

Protože nelze jmenovat zařízení z uvedeného města Prostějova, je možno se zmínit o zařízení poskytující pomoc dětem i dospívajícím a plnoletým mladým lidem, kteří pobývali v dětství v dětských domovech nebo v zařízeních pro děti vyžadující okamžitou pomoc. Jedná se o zařízení „SÁMOVKA“, čili Centrum prevence a pomoci dětem žijícím mimo vlastní rodinu v Praze. Cílovou skupinou tohoto zařízení jsou děti, které pobývají v zařízeních Fondu ohrožených dětí - Klokáčích, děti v dětských domovech, které budou během 2-3 let odcházet do života a mladí lidé od 18 do 26 let, kteří se ocitli bez zázemí a chtějí svou situaci aktivně řešit.

Projekt SOS 18 zajišťuje přípravu na samostatný život a zabývá se:

- získáváním a ověřováním praktických dovedností potřebných při hledání a udržení zaměstnání, zajištění vlastního bydlení a samostatného hospodaření.
- rozvoj úspěšné komunikace a spolupráce v rámci širší skupiny
- osobní růst, posílení sebehodnocení,
- zdravý životní styl, základy společenského chování, protidrogová prevence,
- vytváření reálných plánů do budoucnosti i představ o vlastním rodinném životě, problematika vztahů

Zařízení pak především disponuje startovacími byty, kde se při jejich přidělování přihlíží k míře samostatnosti klienta, k jeho přístupu, spolupráci a aktivitě při řešení problémů.

Byt je vybaven a jeho nájemné je zvýhodněno oproti tržnímu nájmu. Doba nájmu pak závisí na situaci klienta.

V průběhu bydlení je pak klientům poskytována pomoc při hledání a udržení si práce, jednání na úřadech, vedení domácnosti a hospodaření s penězi i uplatňování svých práv.

3 ŽIVOTNÍ STYL MLADÝCH LIDÍ

„O mládeži existuje řada mýtů. Od dob Aristotela si každá starší generace stěžuje na chování mládeže a v porovnání se svým mládím vidí její zkaženost. Mládež zase vnímá starší generace jako konzervativní, nechápající ani mládež, ani novou dobu.“ (Sak, Saková, 2004, str. 7)

Když o někom řekneme, že „má styl“, myslíme tím zpravidla, že ten člověk působí jaksi uceleně, že na něm věci do sebe zapadají, ať je to jednání a způsob řeči, vystupování nebo oblečení. Jedná se o způsob života člověka, který se chová tak, že jeho činy jsou ve vzájemném vztahu a mají společný základ.

V zásadě se lze domnívat, že se životní styl mladých lidí, kteří žili po nějakou dobu v ústavní péči, neliší příliš od životního stylu jejich vrstevníků, kteří žili v rodině.

3.1 Životní hodnoty

Dle výzkumu jehož závěry jsou publikovány v knize „Mládež na křižovatce“ od autorů Saka, Sakové (2004) se dozvídáme o hodnotovém žebříčku mládeže od 15 do 30 let. Jednalo se o čtyři výzkumy z let 1993 až 2002, tedy doby relativně nedávné.

Dozvídáme se zde, že mladí lidé považují za naprosto nejdůležitější **zdraví**. Uvědomují si, že bez zdraví není možno realizovat hodnotný život. Tuto skutečnost vidí prakticky od dětství kolem sebe. Paradoxem je, že nejsou schopni dát do příčinné souvislosti nezdravý životní styl, používání návykových látek včetně alkoholu a cigaret s následky, které jejich dlouhodobé užívání přináší.

Druhou nejdůležitější hodnotou v pořadí je pro mladé lidi **láska**. Díky lásce se lidé učí žít spolu, potlačovat svou sebestřednost a egoismus. Láska má velký význam v životě veškeré společnosti, což má pravděpodobně souvislost s jejím obtížným získáváním.

Třetí místo v hodnotovém žebříčku obsadila hodnota **„mír a život bez válek“**. Díky médiím je mládež soustavně informována o globálním problému, jímž je ohrožení světové bezpečnosti.

Na dalších místech se objevují pojmy jako **„životní partner, svoboda, přátelství“**.

Hodnota „rodina a děti“ se umístila v české společnosti u lidí v uvedené věkové skupině velmi vysoko přesto, že je uzavíráno stále méně manželství, rozvodovost stoupá a začíná se čím dál častěji mluvit o krizi rodiny.

Žebříček hodnot mladých lidí ve věku 15-30 let je zakončen výrazy, jako je „bůh“ a „politická angažovanost“. Tento stav je dlouhodobějšího charakteru. Mládež, zdá se, již nepreferuje hledání jediné ideologie, ale spíše hledá více cest. Skutečnost také ukazuje na určité rozčarování z politického vývoje.

Jisté rozdíly v hodnotové orientaci lze spatřovat u žen a mužů. Muži většinou stále výše staví majetek, finanční příjem, podnikání a úspěchy v zaměstnání. Tato skutečnost by mohla ukazovat na fakt, že se muži pořád staví do pozice muže zabezpečujícího rodinu, v souladu s tradičním postavením muže ve společnosti.

Ženy naopak preferují hodnoty jako je „láska“ a „partner“, případně „rodina a děti“. A opět se jedná o hodnoty, které k ženě patří už tradičně.

Drobné rozdíly jsou u skupin podle vzdělání. Mladí lidé se základním vzděláním preferují hodnoty, jako jsou majetek, plat a soukromé podnikání. Středoškolsky vzdělaní lidé jsou hlavně reprodukčně orientovaní a vysokoškoláci považují za nejdůležitější vzdělání, svobodu, rozvoj vlastní osobnosti a společenskou prestiž.

3.2 Postoje k národnostním a etnickým menšinám

Také česká republika zaznamenala pohyb různých kultur, což přináší hlavně přísun odlišných vzorců chování, hodnot a norem. Češi jsou považováni za národ nekonfliktní a k ostatním národnostem mají veskrze dobrý vztah. Kromě sebe sama, Češi uznávají zejména Slováky, což je postoj, který se zlepšil zejména v devadesátých letech od rozdělení Československa.

Kromě migrace cizinců, je u nás stále nejvíce řešena otázka Romů, k nimž mají obecně lidé v Česku stále vyhraněný postoj. U mládeže ale lze hovořit o poměrném zlepšení postoje k uvedené menšině.

V dětských domovech spolu žijí v rodinných skupinách děti z majoritní skupiny stejně jako romské děti. V průběhu ústavní péče téměř přes drobnosti mezi dětmi nelze pozorovat jakékoliv rasistické postoje, a ty se nedostavují ani po opuštění ústavní péče. Mladí lidé, bývalí obyvatelé dětských domovů nemají potřebu rozdělovat lidi podle barvy pleti. Tato skutečnost souvisí s postoji, které si utvářeli od dětství.

3.3 Mladí lidé a volný čas

Kvalita volnočasových aktivit u dětí zajistí, že tyto děti potom v pozdějším věku budou dále volit kvalitní zájmy a budou mnohem méně, pakliže vůbec inklinovat k sociálně patologickému chování. Volný čas u dětí se tedy nikdy nesmí považovat za tzv. zbytkový. Jedná se o čas, který zbude po odečtení času školního nebo pracovního a poté, co člověk zabezpečí své individuální, existenční a rodinné potřeby a také biologické potřeby. Tedy čas, který si každý prožívá způsobem, který si sám zvolí, ovlivněn pouze svou náladou, pocity nebo prostě projevem své svobodné vůle. Základ budoucí zájmové orientace se utváří už v dětství. Životní způsob, prožívání volného času v dospělosti je potom pouze jakousi variantou rolí, jaké prožívá člověk v dětství.

Podle výzkumu z publikace „Mládež na křižovatce“ (Sak, Saková, 2004) si mládež volí z mnoha různých volnočasových aktivit. Těmi aktivitami, kterým se mládež věnuje každodenně, je sledování televize a poslech rozhlasu, což ve velmi rychlém vývoji v oblasti médií můžeme dnes chápat jako poslouchání různých nosičů, jako jsou MP3 přehrávače, mobily, PC a podobně. Mládež tedy převážně pasivně přijímá informace, z čehož plyne, že masmédiá mohou mít a také mají obrovský vliv. Zájmy a trávení volného času lidí se postupně mění s věkem, se změnou sociální situace nebo přesunem do další životní etapy.

Ve věkové skupině 19 – 23 let, v době, kdy se mladý člověk osamostatňuje, se věnuje nejčastěji scházení s partnery, přáteli, návštěvám kulturních zařízení jako jsou restaurace a kavárny, ale i večírky. Aktivit ale nečekaně není mnoho a převážně v tomto věku mají charakter erotický.

Naproti tomu skupina mladých lidí o něco starších ve věku 24 – 30 let se kromě sledování médií, četbě a sexuálním aktivitám, začíná věnovat také práci na zahradě a kolem domu

nebo i náboženským aktivitám. V tomto věku už člověk opouští skupinu mládeže a začíná se vymezovat směrem k rodině, založení a vybudování souvisejících hodnot.

Muži i ženy mají volného času podobné množství, ale tráví ho většinou značně rozdílně. Mladé ženy častěji chodí do divadel, čtou, výtvarničí nebo se věnují ručním pracím. Ženy jako pečovatelky, také častěji chovají různá zvířata. Oproti tomu muži se nejčastěji věnují aktivně či pasivně sportu, navštěvují kavárny a restaurace a věnují se počítačům, na nichž hrají hry a podobně.

3.3.1 Zařízení pro trávení volného času

Kvalitní řešení volného času u dětí a mládeže je z celospolečenského pohledu mimořádně důležité, neboť to významně ovlivňuje budoucnost v dospělosti a prakticky celý život.

Volný čas lze trávit institucionalizovaně v kolektivu s velmi příznivým dopadem na rozvíjení sociální stránky osobnosti. Takovým způsobem je trávení volného času v tělovýchovných organizacích nebo jiných komerčních zařízeních.

Obrovskou výhodou vzhledem ke své budoucnosti mají děti a mladí lidé, kteří vyšli z takových socioekonomických podmínek, kdy buď ve své rodině, nebo náhradní péči, se přiblížili k informačním technologiím a v rámci trávení svého volného času se zábavnou formou vlastně vzdělali v oblasti užívání PC.

K této informaci je třeba dodat, že v zařízeních pro výkon ústavní výchovy děti zpravidla mají nejen přístup, ale velmi často disponují vlastním počítačem se zcela běžným přístupem na internet.

3.4 Mladí lidé a drogy

Kromě nadměrného užívání alkoholu a cigaret se česká společnost musela začít vážně zabývat užíváním drog u mladé generace. Drogy je nutné z hlediska životního stylu brát vážně zejména proto, že odčerpávají jednak životní sílu a zdraví, ale také finanční prostředky.

Rizika vzniku závislostí jsou mnohem vyšší u mladších lidí nebo dokonce dětí a také u lidí v určitých sociálních skupinách, jako jsou například vrstevníci (Vykopalová, 2002)

Důvody pro které se mladí lidé uchylují k užívání drog, jsou:

- psychostimulační – vyvolávající stavy euforie a zrychlenou psychomotoriku
- psychoinhibiční – potlačující úzkost a depresi
- dezintegrační – vyvolávající halucinace, iluze

Užití psychoaktivních látek může přitom být **ústí** neboli perorálně, **injekční**, tzn. parenterálně, **kouřením a čicháním** čili inhalačně a také **pokožkou** za pomoci náplastí.

V souvislosti s dětmi v dětských domovech je třeba jmenovat závislost na tabáku. V zařízeních pro výkon ústavní výchovy kouří většina dětí nad patnáct let a výjimkou nejsou ani kuřáci desetiletí. Z velké části je to způsobeno prostředím, v němž děti vyrůstaly před umístěním do ústavu, a dalším důvodem pak bývá působení kolektivu, kdy většina kouří, ostatní se přidávají.

3.4.1 Závislost na alkoholu

Alkohol je droga, kterou naše společnost už po mnoho let poměrně toleruje, a jedná se o nejčastěji užívanou psychoaktivní látku. Alkoholismus neboli závislost na alkoholu se ale velmi často objevuje i u dětí a mládeže. Je to droga dobře dostupná, vytvářející zpočátku příjemné stavy a atmosféru zejména ve společnosti. Dlouhodobé užívání je zrádné, neboť postupně mění psychiku alkoholika. Zvyšující se spotřeba alkoholu zejména u mládeže by měla společnost varovat a tolerantní postoj je třeba změnit.

Požívání alkoholu má několik funkcí, o nichž se nelze nezmínit. Nelze podceňovat funkci výživnou, kdy se alkohol stává součástí stravování. Zastává také funkci sociální, tedy přispívající k interakci mezi lidmi a snadnějšímu seznamování. Díky anxiolytické funkci alkoholu se poživatel zbavuje úzkosti a pak je také funkce alkoholu, kdy slouží k naprosto záměrné intoxikaci opíjením, funkce orgastická.

V souvislosti s touto drogou v posledních letech dochází u mladých lidí k nárůstu trestné činnosti, jako je třeba výtržnictví. Udává se, že třetina těchto trestných činů je jím ovlivněna. (Vykopalová, 2002).

K alkoholismu u dětí a mladých lidí v ústavní péči lze říci, že k jeho užívání přistupují právě proto, aby si připadaly dospělejší, sebevědomější a tím silnější ve skupině. Svou roli hraje také dědičnost a to i v případě, že jako malé dítě měl s alkoholem svých rodičů tento mladík či slečna špatnou zkušenost. (Janet Geringr Wojtitzová, 1998)

3.4.1 Závislost na drogách

Drogový problém v naší společnosti stále narůstá a jeho řešení je každým rokem obtížnější. Důvodem je především rozpad tradičních hodnot, jako je rodina, konzumní způsob života ve společnosti, relativně snadná dostupnost drogové scény.

Za drogu považujeme každou látku, která má psychotropní účinky, tedy působí na lidskou psychiku a může způsobovat závislost.

Mladý člověk mnohdy v touze zažít něco nového, sklouzne do závislosti, z níž se posléze velmi těžko dostává.

Drogy se rozdělují na měkké a tvrdé a podle legalizace na legální (káva, tabák, alkohol) a nelegální (například výrobky z konopí)

Podle účinků pak můžeme drogy rozdělit na ty, které mají účinek sedativní (alkohol a barbituráty), dále na drogy s povzbuzujícím účinkem (kokain a krak). Další skupinou pak jsou halucinogeny, kam patří marihuana, hašiš, LSD, extáze a látky narkotické, jako je heroin, opium a nyní už i metadon.

Přesto, že účinky drog mohou být velmi individuální až naprosto opačné, mezi mládeží je stále nejvíce rozšířena LSD – tedy tripy, což jsou papírky napuštěné látkou, dále pak marihuana a extáze, tedy tzv. „taneční droga“.

Většina autorů vyjadřujících se k problematice závislostí považují za její hlavní příčinu vliv prostředí, především pak rodiny jako primární skupiny, její funkčnosti a úplnosti, a nakonec vliv vrstevnických skupin a vliv masmédií. (Vykopalová, 2002)

3.4.2 Komplikace spojené s užíváním drog

Velmi rozšířeným názorem mezi mladými lidmi je ten, že příležitostné užití drog je naprosto neškodné a její účinky po pár hodinách zcela zmizí. Pravda je ale úplně jiná. Kromě poškození organismu drogou u vlastního poživitele je třeba upozornit také na závislost na psychotropních látkách u novorozenců, jejichž matka užívala drogy v těhotenství. Následky na dítěti mohou pak být od řady fyziologických komplikací až potrat nebo úmrtí plodu. Přeživšímu dítěti pak hrozí tzv. fetální abstinenci syndrom a jeho vyhlídka na spokojený život se pak výrazně snižují.

Za možné poškození organismu drogově závislého jedince uvedme alespoň:

- místní poškození v oblasti cév, kudy je droga injekčně vpravována do organismu
- komplikace plicní, které mohou vést až k selhání organismu, pokud je droga inhalována
- kardiovaskulární komplikace
- jaterní potíže
- úbytek mozkové kůry až po mentální úpadek
- AIDS

3.4.3 Drogová situace v české republice

V souvislosti s bývalými dětmi z dětských domovů je třeba připomenout, že drogy mají velmi často nebo téměř vždy vliv na budoucnost mladého člověka, kdy se především podepisují negativně na schopnosti dokončit vzdělání. Největší skupiny „fetáků“ pak zpětně tvoří nejvíce lidí bez vzdělání. Lidí s vysokoškolským vzděláním propadlo drogám výrazně méně.

V situaci, kdy hlavní celodenní náplní drogově závislého je shánění peněz na drogu, zpravidla se tak v krátké době dostává na scestí a plní kriminální statistiky o krádežích, loupežích a někdy mnohem vážnější trestnou činností.

Za nejčastěji užívanou drogou v ČR je považován pervitin, heroin a kanabis. (Vykopalová, 2002)

Přestože statistika uvedená v knize „Sociálně patologické jevy v současné společnosti“ je z roku 1996, autorka této práce má profesně podloženou podobnou zkušenost ze současnosti.

3.4.4 Řešení – prevence

Budoucí drogovou závislost dětí nejen v dětských domovech je třeba se zodpovědností k jejich dalšímu životu, ale i k celé společnosti velmi rychle a cíleně řešit. Jako nejúspěšnější se jeví kvalitní vyplnění volného času vhodnými, adekvátními aktivitami. Jedná se tady o prevenci **primární** – to je takovou, která nastupuje ještě předtím, než člověk přijde s drogou do kontaktu.

Další stupeň je prevence **sekundární** - tato prevence už adresně cílí na ohrožené druhy obyvatelstva, jako jsou školáci, studenti. Včasné působení pak může hodně ovlivnit budoucnost.

Prevence **terciární** nastupuje v případě, kdy ke kontaktu s drogou už došlo, nebo docházelo a má zabránit recidivě a důsledkům

3.4.5 Další sociálně patologické jevy

Na páčání trestné činnosti mladých lidí má významný vliv nezaměstnanost. Věc se stává mnohem vážnější, pokud v blízkosti takového jedince nestojí rodina, která poskytne morální, nebo i materiální podporu. Frustrace z nedostatku seberealizace a nedostatku finančních prostředků vede často k agresi a dalším projevům násilí. Pro mladé lidi, kteří vyrůstali v ústavu, je potom skutečně zásadní koho, s jak kvalitními osobnostmi, se potkají první roky po opuštění dětského domova a kam a jakým způsobem budou vedeny jejich kroky.

3.4.6 Sebevražednost

Pokud se chceme vyjadřovat k životnímu stylu mladých lidí, pak je třeba se zmínit i o dobrovolném odchodu ze života.

Paní profesorka Vykopalová (2002) ve své knize uvádí u sebevražd dětí a mladistvých dvě základní kategorie příčin.

- 1) příčiny vnitřní související se změnami osobnosti až psychopatiemi
- 2) příčiny vnější, kam řadí vlivy rodinného prostředí, pracovního nebo školního prostředí a vliv sociální skupiny nebo party.

Podle některých výzkumů má až v sedmdesáti procentech sebevražednost dětí a mladistvých na svědomí patologické výchovné prostředí. Mluví se často o negativním výchovném vlivu v rodině a rovněž dětské deprivaci v důsledku opuštění dítěte, která se podílí významně na sebevraždách v dospělém věku.

Z rozhovorů s deseti bývalými dětmi, dnes mladými lidmi, mezi nimiž posléze bylo šest ochotno poskytnout rozhovor pro výzkumnou část této diplomové práce, zazněla informace o celkem dvou bývalých dětech, se kterými se tito lidé v průběhu své ústavní péče setkali v jednom zařízení, a kteří se rozhodli v průběhu nedávných let, krátce po dosažení dospělosti ukončit svůj život sebevraždou.

4 Z POHLEDU VÝVOJOVÉ PSYCHOLOGIE

Začátek dospělosti, tedy v našich zeměpisných šířkách věk osmnáct let, není v naší společnosti nijak ritualizován nebo zvýznamňován, tedy kromě skutečnosti, že se na člověka dospělého vztahují různá práva a povinnosti a zároveň také trestná odpovědnost. Jakkoliv zletilost není chápána jako důvod pro nějakou změnu postojů k mladému člověku, u mladých lidí, kteří se v dětství ocitají v dětském domově, se jedná o změnu velmi významnou. Dítě ať už žijící v rodině nebo jakékoliv formě náhradní rodinné péče má řadu různých povinností, ale i omezení. Dítě, které v pubertálním věku tato omezení chápe jako skutečně významná, má zřejmě v dětském domově mnohem jednodušší možnost se vzbouřit a to právě v den svých osmnáctých narozenin, kdy nabyt zletilosti. Domnívá se, že i ostatní jej musí od tohoto dne chápat jako dospělého. Jakási posedlost nabytou zletilostí pak někdy v krátké době vyústí v téměř až revoltu a mladý dospělý si často poprvé velmi významně zkomplikuje život svým neuváženým odchodem z dětského domova, bez přípravy, zajištění odpovídajícího bydlení a přísunu finančních prostředků, ale především, a

to je skutečně velký problém, bez ukončení přípravy na budoucí povolání, tedy bez ukončeného vzdělání.

Vývojové období, do něhož spadá opuštění zařízení pro výkon ústavní výchovy, je období adolescence a období mladé dospělosti (Vágnerová, 2002)

4.1 Změny

V období **adolescence** ve věku 15 – 18 let jak uvádí Vágnerová (2002) proběhne několik významných změn. Mezi takové patří ukončení docházky na základní školu a následně také ukončení přípravy na budoucí povolání. Adolescent často demonstruje svou potřebu volnosti a nezávislosti naprostým nepřijetím životního stylu dospělých. Sami odmítají především jejich zodpovědnost za budoucnost.

Adolescent hledá svou identitu. Je pro něj důležitý vzhled a atraktivita, svému tělu věnují až mimořádnou pozornost. Cítí, že mladé a krásné tělo je pro něj devízou. Jedině skutečně může být díky své vizáži sociálně akceptován a dosahuje mimořádné prestiže. Znevýhodnění v oblasti fyzického vzhledu například tělesným postižením může přinést člověku v tomto věku určitou nejistotu a negativní sebehodnocení.

Posedlost svým zevnějškem zejména pak u dívek může mít následky mnohdy velmi závažné, jako například při dosahování extrémní štíhlosti, potřeby podobat se idolu, jímž mohou být až fatální konce.

U adolescentů je typická flexibilita, schopnost a vůle hledat rychlá řešení. Tento postoj opět bohužel zejména u dětí v dětských domovech vysvětluje jejich naprosto nečekané opuštění jistoty, ukončení studia nebo učebního oboru krátce před závěrečnými zkouškami a odchod ze zařízení. V té chvíli se najednou a zcela nečekaně dokáží nadchnout pro nějakou aktivitu, například související s prázdninovým výdělkem a nevidí dál, za horizont. U dívek to bývá v tomto věku impulzivní nadšení pro mateřství, kdy postaví svou budoucnost na vratkých základech s člověkem, kterého příliš neznají, po krátkém vztahu a výsledkem je potom matka samoživitelka, závislá dlouhodobě na sociální pomoci. Typické je na začátku obrovské nadšení pro nový významný krok a pocit jakési důležitosti a neohroženosti.

Adolescenti často vytvářejí svou identitu nápodobou nějakých vzorů, které uznávají a schvalují. Mohou jimi být starší sourozenci, rodiče nebo lidi z okolí. Charakteristické jsou vrstevnické skupiny, potřeba adolescenta někam patřit, mít skupinovou identitu.

Rozdíl bývá mezi dívkami a chlapci. Dívky dozrávají rychleji psychicky i biologicky. Mnohem dříve než chlapci mají potřebu „k někomu patřit“ mít citový vztah. Jde jim o stabilní identitu, proto nevyhledávají experimenty. Mezi dívkami jsou ale samozřejmě výjimky, které mají zcela jinou představu, než se vdát a založit rodinu. Jsou zaznamenány rozdíly mezi dívkami učnicemi a studentkami gymnázií. (Vágnerová, 2002)

Chlapci mají poněkud jinou pozici. Jsou pod mnohem menším tlakem společnosti. Za nejdůležitější považují svobodu, výkony. Chtějí všechno vyzkoušet a užít si. Rádi dosahují maxima. Pocit svobody, dosažením dospělosti a jakéhosi respektování okolím mnohdy má až negativní dopad. Schopnost být aktivní ještě neznamená aktivitu namířenou správným směrem. Ochota přijmout za své konání zodpovědnost pak často přichází až v mnohem pozdějším vývojovém období.

Rodiče nebo autority představují pro adolescenta jakýsi vzor pro dospělost, ale k názorům, hodnotám a celkovému chování rodičů a dospělých mají velmi kritický postoj. Hledají často toho „svého“ dospělého, jehož by mohli považovat za vzor.

Vztahy jsou v tomto období hlavně vrstevnické, ale postupně dochází k rozvíjení vztahů partnerských. Pokud v tomto období dojde k manželství, což chápou jako přiblížení se dospělosti, a rychlému osamostatnění, mnohdy se stává, že svou roli díky přemíře starostí a povinností příliš dobře nezvládají. Manželství adolescentům často zkomplikuje i vazby s jejich původní rodinou.

Důležitým mezníkem v tomto věku pak bývá nástup do zaměstnání. Přesto, že to nebývá vždy lehké, neboť postavení naprostého začátečníka na pracovišti nebývá jednoduché, první zaměstnání přináší finanční dlouho očekávanou nezávislost. Dalším aspektem je skutečnost, že i jedinci, kteří se ve škole špatně učili, byli neúspěšní, mají možnost získat nové sebevědomí, neboť v práci jsou potom hodnoceni podle výkonu nyní, nikoliv podle známek ve škole.

V období **mladé dospělosti** ve věku 20- 35 let dle Vágnerové (2002) dochází ke změnám v mnoha oblastech.

Postupné ukončení závislosti na své původní rodině, získávání nezávislosti a následné osamostatnění má souvislost s určitou změnou sociálního chování, přijímáním nových rolí a získávání jistých nových postojů k normám a hodnotám. Jako nejvýznamnější se jeví vztahy s vrstevníky, které zpravidla přetrvávají z předchozího vývojového období – adolescence.

Změnu vztahu k lidem je možné pozorovat také na nově vzniklé schopnosti žít v páru, respektovat potřeby partnera a sladit je s potřebami vlastními.

Dospělost přináší také sexuální zralost, kdy právě sexualita je nejdůležitější složkou partnerského vztahu. Postoj k sexualitě je dán potřebou mít dítě.

Dospělost také úzce souvisí s ekonomickou a soběstačností, přijímáním nějaké profesní role.

Společnost na mladé lidi vyvíjí určitý tlak, aby respektovali její normy. Za takové normy je považováno najít si práci, usadit se ve smyslu mít životního partnera, oženit se nebo vdát a mít děti. Je pravdou, že ti mladí lidé, kteří se takovým požadavkem společnosti řídí, jsou respektováni a jejich životní styl akceptován, na rozdíl od těch, kteří tak nečiní. Rozhodující vliv může mít vrstevnická nebo generační skupina, v níž se nacházejí, a také způsobem nápodoby, v souvislosti se změnami, které život přináší. To znamená, že pokud by se nepřizpůsobili například při vstupu do manželství a pořízení dětí většiny členů, přestali by do skupiny patřit, neboť by náhle přestali mít stejné zájmy než většina. (Vágnerová, 2002)

4.2. Charakteristika mladých dospělých

S dosažením dospělého věku přichází přijmutí, ale také zvládnutí určitých nových vývojových úkolů. Jedná se zejména o roli profesní a to získání adekvátního povolání, roli partnerskou – schopnost žít v páru a následně roli rodiče. Životní kroky a rozhodnutí v tomto vývojovém období bývají velmi významné pro následující životní fáze, neboť se

jedná o kroky jako je třeba pořízení dítěte, uzavření manželství a podobně. Důležitým krokem je také určení si profese, kterou se bude zabývat.

Rozvoj myšlení ovlivňuje ve fázi mladé dospělosti především zkušenost. (Vágnerová, 2002)

Mladý dospělý disponuje čerstvými silami, přizpůsobivostí, odvahou a pružností a jako takový je schopen řešit problémy novým způsobem

Muži zpravidla touží po profesním růstu a jak muži, tak ženy se zabývají hledáním zajímavé činnosti ve volném čase. (Kuric, 2001)

Doba na přelomu adolescence a mladší dospělosti je často charakterizována jakousi sociální bezprizorností, kdy ještě neexistují pevnější sociální vazby. Mladí lidé se v tomto věku často stěhují, mění zaměstnání i partnery.

Přestože někdy budí dojem chaosu, převažuje orientace na právo a pořádek. Mladý člověk si je dobře vědom potřeby určitého řádu.

Rozdílná je mužská a ženská role. Na rozdíl od doby před padesáti lety, ženy se stávají dominantní, samostatné a nezávislé. Jsou emancipované. Muži naopak ztratili svou dominanci, což ne všichni přijímají bez výhrad. Nepřesně vymezená je i rodičovská role, kdy je určeno chování matky nebo otce. Dá se říci, že role muže a ženy není přesně definována a každý ji naplňuje podle vlastního uvážení.

Zvládnutí profesní role je významným projevem dospělosti. Jako taková uspokojuje různé psychické potřeby člověka. Jednou z nich je potřeba nových zkušeností, poznávání nových lidí a situací. U mladého člověka je také mnohem snadnější pohotově změnit zaměstnání a pružně se přemístit do nové pracovní pozice, kde bez problémů a většinou s nadšením nachází nové sociální kontakty, čili spolupracovníky, nebo i přátele. Další nutností je potřeba se seberealizovat. Je třeba se prosadit, ukázat své schopnosti, vybudovat si své místo. Jakkoliv je pro muže opět důležité mít práci, kde jsou oceněni, mohou ukázat svůj výkon, u žen je spíše potřebný důkaz užitečnosti, kdy práce má smysl. Pokud takového pocitu nedosáhnou, mají v zaměstnání pocit zbytečnosti.

Normální socializovaný člověk potřebuje pro svůj pocit nějaké životní spokojenosti začlenění do pracovního procesu a pracovní uspokojení. (Sak, Saková, 2004)

Partnerství je další oblastí, ke které je třeba se vyjádřit v souvislosti s věkem mladší dospělosti. V životě takto mladých lidí převažuje pocit, že je třeba docílit od obyčejného sdílení přítomnosti druhého, přes tělesnou blízkost, po blízkost duševní. Na významu nabývá kvalitní vztah, s perspektivou dalšího trvání. Přestává se experimentovat a stoupá zájem najít toho pravého – tu pravou pro založení rodiny.

II. PRAKTICKÁ ČÁST

4 VÝZKUMNÁ ČÁST

Praktická část této diplomové práce se bude věnovat kvalitativnímu výzkumu s cílem přiblížit čtenáři okolnosti související s dlouhodobým pobytem dětí v ústavní péči, obdobím kolem jejich odchodu ze zařízení a dále potom jejich další kroky v dospělém životě v prvních letech dospělosti. Tento druh výzkumu byl zvolen především proto, že výzkum lze vést na poměrně malém vzorku respondentů, ale do hloubky a zachytit tak určité významné detaily a souvislosti.

Uvedené téma je zajímavé pro zpracování z toho důvodu, že je stále velmi vysoký počet dětí v ústavní péči, na jejichž odchod do dospělosti je společnost velmi málo připravená. V souvislosti s uvedeným tvrzením by bylo potřebné zjistit, s jakými komplikacemi se tito mladí lidé setkávají a jaké okolnosti nebo čí pomoc by jim tento vstup do dospělosti usnadnila. Otázky které si budeme ve výzkumné části klást se tedy budou týkat bydlení, zaměstnání, přátel a jak se jim podařilo či nepodařilo uchytit v pro ně novém sociálním prostředí. Bude jistě zajímavé zmapovat t jejich životní cesty, kroky kudy se ubírají, jejich schopnost „někam patřit“. Bude nás zajímat, jakou souvislost mají tyto dva pojmy - styl a životní podmínky s předchozí výchovou v dětském domově, jak jejich pobyt v zařízení pro výkon ústavní výchovy souvisí se schopností se takzvaně „uchytit“ na poli práce, schopností zajistit běžné záležitosti a potřeby a také jak dokáží být v životě šťastní, spokojení a nikoliv sami.

Téma diplomové práce bylo vybráno také z důvodu aktivní účasti autorky této práce na dlouhodobé ústavní péči o děti a jejich následném odchodu ze zařízení, a především s okolnostmi souvisejícími.

5 VÝZKUMNÝ PROBLÉM –CÍL VÝZKUMU

Cílem výzkumu bude zmapovat první kroky v dospělosti mladých lidí, kteří vyrůstali dlouhodobě v zařízení pro výkon ústavní výchovy, s jakými problémy se setkávali, jak tato nová úskalí dospělého života zvládali. Pozoruhodné bude zjistit souvislost mezi schopností těchto lidí začlenit se do společnosti s jejich emoční inteligencí. Dále nás bude zajímat vliv jejich původní rodiny a důsledky její nefunkčnosti na jejich současný život. Jak jim byl v začátcích nápomocen dětský domov a jak, nebo zda vůbec, využívají sociální síť vybudovanou v dětství. Cílem bude především odpovědět na otázku co by bylo možné, nebo potřebné pro děti v dětských domovech pro usnadnění jejich odchodu a následného budování dospělosti udělat. Získané informace budou užitečné pro sociální pracovníky v zařízeních pro výkon ústavní výchovy, vedení těchto zařízení, dále jistě pro zaměstnance státního, nestátního i neziskového sektoru, kteří se s těmito mladými lidmi po jejich odchodu z dětského domova při výkonu své profese setkávají. Jistě mohou být velmi užitečné pro samotné dospívající děti, které vyrůstají v ústavní péči.

Výzkumný problém lze formulovat takto: Zjistit, jaký vliv měla dlouhodobá ústavní péče na mladé lidi po jejím ukončení.

Dílčí otázky

- Jaký je životní styl mladých lidí po dlouhodobé ústavní péči?
- Jaké mají tito lidé životní podmínky?
- Můžeme ovlivnit jejich životní styl, napomoci vytvořit jiné, lepší životní podmínky?
- Existuje souvislost mezi dobou, kterou dotazovaný strávil v ústavní péči a jeho relativní úspěšností v životě?

6 VÝZKUMNÉ METODY

Vzhledem k omezenému počtu mladých lidí, kteří strávili podstatnou část svého dětství v zařízení pro výkon ústavní péče neboli dětských domovech, především takových, kteří jsou ochotni vyprávět o svých zážitcích, úspěších a neúspěších, byl zvolen kvalitativní výzkum. Ten se jeví vhodným neboť jde do hloubky zkoumaných jevů, které následně začleňuje do širšího kontextu. (Maňák, Švec, 2005)

Následně byla použita případová studie polostrukturovaný rozhovor. Tyto dvě metody byly ještě doplněny psycho testem „Jak určíte svůj emoční typ“ z knihy Gillese Azzopardiho.

Případová studie je právem považována za základní výzkumný postup. Některé případové studie se vepsaly do historie a byly spojovány s významnými událostmi psychologie a psychiatrie (Miovský, 2006) Výzkumník se snaží pochopit a porozumět zkoumanému jevu nebo případu v jeho přirozeném prostředí. Takto lze získat velké množství údajů. Tato metoda bude zvolena zejména díky možnosti sledovat po dobu pěti let nejdřív děti a posléze mladé lidi, kteří byli umístěni v dětském domově, podílet se na vzniku dokumentace a účastnit se jejich života. Je možno se domnívat, že čas, který byl fakticky věnován vstřebávání jednotlivých případů, bude ku prospěchu při porozumění a tak interpretaci výstupů. Výzkumná metoda – případová studie je metoda velmi úspěšná z hlediska možnosti zjištění jevů nebo událostí, o kterých se dopředu nevědělo.

Polostrukturovaný rozhovor s otevřenými otázkami s jednotlivými respondenty bude proveden až na základě prostudování dostupných materiálů v dokumentacích a v souvislosti s informacemi, které budou studiem dokumentace zjištěny.

Budou pokládány otázky vztahující se:

- ke zkušenostem nebo chování – týkají se aktivit dotazované osoby
- k názorům – odpovídají na cíle záměry, touhy, hodnoty
- k pocitům – získávají odpovědi na to, co se děje

- k vnímání - otázky zjišťují, co dotazovaný viděl nebo slyšel (Hendl, 2005)

Rozhovor tedy bude vztahový i popisný.

Podmínky správně vedeného rozhovoru jsou v první řadě dobrá příprava, volba srozumitelného jazyka. Tazatel by měl být zdvořilý a schopný aktivně naslouchat, měl by dokázat navázat rychle kontakt umět reagovat a udržovat pozitivně naladěnou atmosféru. Důležitým předpokladem je také schopnost dodržet domluvenou dobu rozhovoru, mít dotazovaným odsouhlasen způsob záznamu a na závěr by měl umět poděkovat. (Musilová, 2003)

V rozhovoru, který plyne pouze na základě rámcových dotazů lze vyčíst také jakýsi otisk hodnotové orientace jmenovaných, kteří rozhovor stáčí určitým, pro ně přirozeným směrem.

Test „Jak určíte svůj emoční typ?“

„ Nakolik jsme schopni využít své vrozené mentální schopnosti, to závisí především na tom, zdali a do jaké míry naše emoce narušující podporují naši schopnost myslet a plánovat, dokončit mnohaleté studium či řešit problémy. Jsou to tedy právě emoce, jež rozhodují o tom, jak nakonec žijeme. Do jaké míry nás v našem snažení motivuje nadšení a pozitivní emoce (nebo určitý způsob úzkosti), to určuje naši potřebu, dosahovat cílů. V tomto smyslu je tedy emoční inteligence nadřazenou vlastností: schopností, jež výrazně ovlivňuje vyjádření všech ostatních nadání: buď je podporuje, nebo jim brání.“ (Goleman, 1997, str. 85)

Výzkumy posledních let ukázaly, že neexistuje pouhý jeden druh inteligence. Můžeme tudíž mluvit o racionální inteligenci, která souvisí s mentálními funkcemi, a potom také o emoční inteligenci, jež souvisí se stránkou citovou. (Gilles Azzopardi, 2003, s. 51)

Pojem emoční inteligence byl poprvé použit v roce 1960. V roce 1985 tento pojem použil ve své disertační práci student humanitních věd na univerzitě v USA, tedy na akademické

půdě. V roce 1990 publikovali o emoční inteligenci američtí univerzitní profesori John Mayer a Peter Salovey. (<http://ei.czechian.net/webs/ei/historie.php>)

Emoční inteligence souvisí s city. Lidé se však dříve domnívali, že city člověku spíše život komplikují. Dnes, na základě mnoha vědeckých pojednání, vidíme, že emoční inteligence zcela jednoznačně přispívá k životní úspěšnosti a především kariéře

Z uvedeného důvodu jsme se rozhodli u dotazovaných mladých lidí, kteří opustili dlouhodobou ústavní péči kromě případové studie a rozhovoru pro zjištění odpovědí na dílčí otázky použít také test emoční inteligence.

Jedná se konkrétně o test „Jak určíte svůj emoční typ“ z Knihy psychotestů II, autor Gilles Azzopardi.

Gilles Azzopardi francouzský psychosociolog, je autorem několika knih s psychotesty, které si může čtenář nebo zájemce ihned vyhodnotit. Kniha psychotestů II., z níž pochází uvedený test, nabízí zájemcům o problematiku několik psychotestů, podle nichž může poznat jak sama sebe, tak odhalit i skryté vlastnosti lidí ve svém okolí. Tímto se tato kniha jeví jako vhodná pro sociální pracovníky i lidi v pomáhajících profesích.

6.1 Volba případů

Původní počet oslovených mladých dospělých, dříve dětí z dětského domova, kteří by byli ochotni hovořit o svém životě, bylo deset. V průběhu jednání a plánování schůzek se čtyřmi z nich nebylo možno sladit představy a možnosti, nebo opadl zájem ze strany respondenta (jeden budoucí respondent mezitím nastoupil do výkonu trestu odnětí svobody).

Ke zpracování nakonec bylo osloveno 6 případů, tedy šest jednotlivců, kteří disponují minulostí prožitou v dětském domově. Hlavním kritériem pak byla především dostupnost dokumentů, spisů, které je možno dohledat v archivu zařízení. Významnou souvislostí je osobní intenzivní setkání s jednotlivými případy i s dokumentací na níž se autorka práce podílela a také skutečnost že se rovněž s těmito mladými lidmi v průběhu své profesní dráhy osobně setkávala na půdě zařízení. Podmínkou samozřejmě také bylo, že tito lidé byli přes fakt, že již odešli z dětského domova do života, ochotni o sobě a záležitostech, jež

se jich velmi osobně týkaly, schopni otevřeně a ve všech případech také opakovaně a ochotně mluvit.

6.2 Postup při získávání dat a informací

Nejdříve byly osloveny bývalé děti, dnes mladí lidé, kteří žili v konkrétním dětském domově. Jednalo se o zařízení, se kterými má autorka této práce profesní zkušenost získanou na základě několikaleté spolupráce. Osloveni byli nejdříve ti mladí lidé, na které nebylo těžké získat kontakt, v první fázi především od současných dětí uvedeného zařízení. Tito byli prosbou odpovědět na několik otázek mile překvapení a ve většině případů ochotně přislíbili pomoc. Všichni byli ujištěni, že materiály získané ke zpracování související s jejich osobami budou pozměněny takovým způsobem, aby tito nemohli být nikterak identifikováni.

Následně byly osloveny tyto i současné děti v zařízení pro výkon ústavní péče – dětském domově - starší děti, které pamatují své kamarády a spolubydlící z doby nedávno minulé, doby ne delší než pět let. Bylo zajímavé zjišťovat, kde se tito nacházejí, zda se spolu setkávají, vědí o sobě, zda se domnívají, že i tito bývalí obyvatelé domova by byli ochotni pomoci a poskytnout požadované informace. Překvapením bylo sdělení, že velká část těchto mladých lidí je aktivní na sociální síti Facebook, kde je možno je potkat, a kde jsou většinou všichni ve spojení a komunikují spolu.

Facebook - je rozsáhlý společenský webový systém sloužící hlavně k tvorbě sociálních sítí, komunikaci mezi uživateli, sdílení multimediálních dat, udržování vztahů a zábavě. Se svými 500 miliony aktivních uživatelů je jednou z největších společenských sítí na světě. Je plně přeložen do šedesáti pěti jazyků. (Wikipedie, 2011)

Podle jmen osob, které přislíbily poskytnutí odpovědí na rozhovor, byly v archivu zařízení dohledány příslušné dokumentace z období, kdy tito mladí lidé žili v zařízení. Dokumentace byly pečlivě prostudovány a sloužily jako základ pro případovou studii zabývající se životem jednotlivých respondentů

Poté bylo třeba si s jednotlivými mladými lidmi domluvit schůzku. V první fázi byl připraven polostrukturovaný rozhovor s otevřenými otázkami. Ve všech případech odpovědi byly zaznamenávány do formuláře s vytištěnými otázkami tazatelkou.

V poslední fázi byl všem respondentům ještě doručen test „Jak určíte svůj emoční typ“. V uvedeném testu jsou jednoduché otázky s možností odpovědět za a) nebo b). Test se jeví poměrně jednoduchý a k jeho vyplnění není třeba mnoho času. Tento konkrétní test byl zvolen především z toho důvodu, aby test případnou složitostí neodradil od jeho vyplnění, případně nezpůsobil, že testu nebude věnována patřičná pozornost nebo byl dokonce odmítnut. To se nestalo. Dva vyplněné testy se pak vrátili vyplněné během několika hodin e-mailem, ostatní byly doručeny ve vytištěné podobě během krátké chvilky, nebo několika málo dní. Výsledek testu pak zajímalo čtyři s šesti respondentů, dva chlapci sdělili, že se výsledek chtějí dozvědět „někdy“.

6.3 Postup při zpracování dat

První ze tří metod výzkumu byla případová studie. Jevilo se jako nejvýhodnější nejprve prostudovat dostupné materiály z doby, kdy byli dotazovaní umístěni do ústavní péče, zjistit související záležitosti jako byly důvody umístění, původní rodina, podmínky bydlení, vztahy a podobně. Zajímavé bylo pročítat rozsudky, záznamy o návštěvách rodiny, chování dětí. Řádné pročtení dokumentací pak mělo za následek poměrně jasnou představu o konkrétním člověku, co ho v životě potkalo, s čím bojoval, jaké vztahy ovlivňovaly jeho život v době dětství i co si nese do dospělosti. Tak se také vyprofilovaly dotazy, pro toho konkrétního člověka, reagující na jeho konkrétní příběh, aby informace byly co nejvíce vypovídající.

Dalším krokem bylo přiřazení dotazníku s odpověďmi respondentů na položené dotazy, ke každé jednotlivé studii .

Třetím krokem byl k těmto dvěma metodám výzkumu dodán výsledek testu emoční inteligence, který každý účastník výzkumu vypsál. Test byl po zodpovězení otázek ihned vyhodnocen a jednotliví mladí lidé byli označeni podle výsledků uvedených v knize psychotestů od Gillese Azzopardiho.

Tyto tři metody tvoří triangulaci. Jedná se způsob výzkumu, který umožňuje získávat informace třemi způsoby, jež spolu nesouvisí, ze tří úhlů, pokaždé jiným způsobem, a tím umožňuje různost pohledů. Prakticky se dá říci, že zprostředkovává získávání pohledu na

věc z více perspektiv. Je třeba dbát na to, aby zvolené metody nefungovaly nakonec destruktivně k zvolenému projektu a nerozdělily jejich jeden řešený výzkumný problém na tři, které by se zaměřovaly každý na něco jiného. (Švaříček, Šed'ová, 2007)

Data byla nakonec zpracována otevřeným kódováním, o němž se také zmiňuje ve své knize Švaříček, Šed'ová (in Straus, Corbinová, 1999).

V praxi to znamená, že jsou vytvořeny určité kategorie, k nimž jsou postupně „vyznačeny proměnné, které se následně stanou základem budoucí teorie.

Postup lze popsat takto: Nejprve je třeba analyzovat zkoumaný text. (Textem přitom může být rozhovor, dokument, záznam z pozorování). Tento text se rozdělí na jednotky, jimiž může být slovo nebo věta, případně i více vět. Každé takové jednotce je třeba poté přidělit kód, který souvisí s onou kategorií. Jednotky pak podle kategorie odpovídají na položené otázky typu: Co? Jak? Proč? Kvůli čemu?

7 ZÍSKANÁ DATA

Pro zpracování případové studie byla použita dokumentace z archivu jistého zařízení pro výkon ústavní výchovy, tedy dětského domova, a také zkušenosti autorky této práce, která pracovala v onom zařízení po dobu pěti let na pozici sociální pracovníce. Dále byly zpracovány odpovědi na otázky z rozhovoru a odpovědi na testové otázky.

Zpracovány byly příběhy bývalých dětí: Petra, Ivana, Kláry, Natálie, Pavla a Hanky.

7.1 Petr (v ústavní péči 13 let, mimo zařízení více než 5 let)

7.1.1 Případová studie

Nástup do DD: v osmi letech jako nejstarší ze 4 sourozenců, současně se sestrou A. 4 roky

Odchod z DD: v 21 letech

Matka: v invalidním důchodu

Otec: neznámo, o děti se nezajímá

Chlapec se dostal o dětského domova současně se svou mladší sestrou poté, co matka sama navštívila dětskou lékařku s tím, že její 4 děti ve věku 8, 4, 3 a 2 roky nemají co jíst, jsou samy doma a ona již péči o ně nezvládá.

Otec dětí v té době již s rodinou nežil, odstěhoval se a měl již novou rodinu a nezletilým dítětem.

Bezprostředním důvodem pro ústavní péči byla neschopnost matky postarat se o čtyři malé děti, především z důvodu její duševní nemoci, která byla ještě podpořena nadužíváním alkoholických nápojů a nepravidelnou medikací předepsaných léčiv. Otec se o děti přestal starat v důsledku faktu, že ho matka dětí „vyhodila“ z domu a on si ihned pořídil novou rodinu a dítě. Nejmladší dvě děti byly současně dány do pěstounské péče.

Petr byl od začátku velmi bystré a vnímavé dítě. Jeho známky byly v lepším průměru. Účastnil se všech kulturních, společenských a sportovních aktivit, které se pořádaly v domově a aktivní byl i ve škole. Současně byl velmi dobrým bratrem své mladší sestře.

Nikdy neměl vážnější kázeňské přestupky, jeho chování chválili jak vychovatelé, tak učitelé ze základní školy.

Po ukončení deváté třídy byl chlapec přijat na střední školu v blízkém městě. Z dětského domova se tedy přes týden přesunul na internát, kde se také velmi dobře aklimatizoval. Střední školu absolvoval v lepším průměru známek

Nikoho nepřekvapilo, když si Petr podal přihlášku na vysokou školu a následně byl ke studiu přijat. Skončilo týdenní dojíždění na internát a začalo nepravidelné ježdění na přednášky a zkoušky do města vzdáleného 25 kilometrů. Petr byl vždycky velmi kamarádský, byl prakticky „starším bratrem“ téměř všem dětem v zařízení, a všichni ho brali také patřičně vážně. Netřeba zdůrazňovat, že není příliš časté, aby dítě v dětském domově dosáhlo na vysokou školu. Tento fakt, současně s tím, že už byl dospělý, Peťovi poskytl jistou volnost a důvěru všech. Jak sám říkal, v domově byl velmi spokojený. Měl kapesné, možnost odcestovat do školy a podmínka byla pouze dát o sobě včas vědět. První ročník proběhl bez potíží. Petr ho ukončil včas a bez opakování jediné zkoušky. O prázdninách si našel brigádu. Byla to sezónní práce na stavbě, která byla poměrně dobře zaplácena. Jako dobrý pracant se vždy velmi dobře domluvil s majitelem firmy na další práci. Do druhého ročníku už Peťa nastupoval s mnohem menším nadšením. Na všechno byl čas a všechno bylo „v pohodě“. V průběhu letního semestru „prasklo“ že Petr nechodí na přednášky, nemá ukončený zimní semestr a prakticky už studium úplně hodil za hlavu. Jakmile si zkusil, že může vydělat relativně dost peněz, bylo po studiu. Vzhledem k tomu, že byl dospělý, přestal se připravovat na budoucí povolání, byl jeho pobyt v zařízení pro výkon ústavní péče ukončen.

7.1.2 Rozhovor

Kde bydlíte?

Bydlím v podnájmu s kamarádem. Je to 3 + 1 a je tam solidní nájem. Zatím nám to spolu docela vyhovuje

Máte stálou práci?

Ano, dělám to, co jsem se učil na střední, takže technickou práci. Jsem tam spokojený.

Máte přítelkyni?

Ano, mám.

Potkáváte se s některými „dětmi z děcáku“?

Jo. Vlastně s Pavlem, se kterým jsem bydlel v domově, bydlím teď v tom podnájmu.

Nelituje, že jste ukončil školu? Co vám to dalo, vzalo?

Jo, teď už mě to začalo trochu mrzet. Taky že moje přítelkyně studuje vysokou, tak jsem si už říkal, že bych možná zkusil to dodělat dálkově, ale nevím, jestli by mi stačily peníze. Ještě to musím zjistit.

Chodil jste někdy s holkou z děcáku? Je lepší nebo horší mít holku mimo děcák?

No chodil... Jak se to vezme. Spíš takové techtle – mechtle, ale že by to bylo vážné, to ne. Spíš jsem si potom našel holky venku.

Co myslíte, že vám děcák dal? V čem vám pomohl?

Já jsem byl v domově rád. Myslím si, že kdybych tam nebyl, že bych třeba nemohl jezdit k moři a na výlety a asi bych ani nemohl studovat, doma by to nešlo. Vlastně že bych nezažil to všechno, co jsem zažil a ani bych neměl ty kamoše.

Jste spokojený?

(úsměv) ..Jo..

V čem jste to měl „jiné“ než ostatní?

Já jsem byl spíš zvyklý se starat sám o sebe, že to za mě nikdo neudělá, že se musím sám domluvit, ale zase jsem si mohl dělat, co jsem chtěl.

7.1.3 Výsledek testu:

V testu emoční inteligence byl Petr označen jako osoba **excitovaná – vybuzená**

K osobě takto označené se ve výsledku uvedeného testu dozvídáme, že tato osoba chce všechno hned, a za každou cenu. Jestliže se nepodaří získat všechno tak, jak si to přeje, mívá pocit, že mu něco chybí, snaží se si nic neodříkat až téměř nenasytně. Žije stále ve

stavu neustálého napětí, předrážděnosti a naléhavosti. Neustále potřebuje nové zážitky, stimulace. Naproti tomu se často nechává ovládat a citově vydírat ostatními. Je velmi otevřený i k lidem, které příliš nezná. Také se chová velmi sebejistě, ale ve skutečnosti si příliš nedůvěřuje. Necítí se dobře, pokud není středem pozornosti, ale špatně snáší kritiku. (Azzopardi, 2003, str. 58,59)

Tento výsledek naprosto koresponduje s informacemi, které bylo možno se o Petrovi dočíst a také s informacemi které o sobě sám podal. Petr byl nejstarší z dětí a jako nejstarší sourozenec se také chová. Opravdu je vždycky velmi aktivní i za ostatní, pokud se má něco dít, zpravidla to začne on. Dá se naprosto spolehnout, že nebude vždycky čekat na aktivitu někoho jiného a zřejmě to bude také vždycky on, kdo udá krok. V informaci, že je velmi otevřený k lidem, které nezná, je vidět mírná hrozba pro budoucnost. Opravdu v době, kdy měl studovat vysokou školu, uvěřil člověku, jehož téměř neznal, a který mu řekl, že pro něho bude mít dlouho práci, což za krátko nebyla pravda. Z dlouhodobého hlediska tato vlastnost může být komplikací ještě mnohokrát v Petrově životě. To, že se Petr chová sebejistě, mu ale pravděpodobně otevře ještě mnoho dveří. Z osobního jednání s tímto mladým člověkem člověk získá dobrý pocit. Choval se velmi otevřeně, sympaticky, nic neskrýval, chtěl odpovídat co nejlépe. Tento přístup mu v životě velmi pomůže.

7.2 Natálka (v ústavní péči 18 let, mimo zařízení méně než 5 let)

7.2.1 Případová studie

Mladší sestra Petra, do dětského domova přišla ve čtyřech letech, ale v kojeneckém ústavu byla od jednoho roku věku. Odešla v devatenácti letech. Na svého bratra byla po celou dobu velmi fixovaná. Při zvažování, zda by pro dívku byla vhodná pěstounská péče, bylo nutno brát její vazbu na bratra vážně v potaz, a následně bylo rozhodnuto dívku ponechat v dětském domově.

Matku nikterak zvlášť nezná, nevnímá ji jako významnou ve svém životě.

Do domova přišla za okolností, které jsou popsány výše. Natálka se projevovala jako velmi milá a skromná dívka, zpočátku zakřiknutá a bojácná, postupně ale velmi živá. Zpětně se dá říci, že byla vždy kamarádká, vstřícná, ochotná. Velmi ojediněle se později v pubertě projevovala vzdorovitě. Byla ale vždy ostatními dětmi respektovaná. Často reprezentovala domov jak ve výtvarné činnosti, tak v hudebních projevech nebo tancem.

Po absolvování deváté třídy se dostala na učební obor do vzdáleného města, kde bylo třeba přebývat na internátě. Dívce zvyklé žít mezi dětmi toto naprosto nedělalo problémy. V době studií učebního oboru občas, zejména o prázdninách našla cestu k matce, kde pár dní přebývala. Dle názoru vychovatelů byla hlavním důvodem spíše volnost, než vztah dcery k matce.

Po úspěšném ukončení učebního oboru se Natálka pokusila nastoupit na dvouletou maturitní přípravu. Během dvou měsíců ale od svého záměru udělat si maturitu upustila a odešla „do života“.

7.2.2 Rozhovor

Kde bydlíte?

V podnájmu s dvěma holkami, byt je rodičů té jedné. Máme tu tři pokoje, ale moc soukromí tu není.

Máte stálou práci?

Ano, pracuju, ale hledám si něco jiného.

Máte přítele?

Jo, ale je to špatný... Ale ne, jenom jsme se pohádali...

Máte přátele?

Jo, to mám.

Jste spokojená v životě?

...Zatím moc ne.

Co vás domov naučil? Co vás nenaučil a měl vás naučit?

Naučil mě nějakému dennímu režimu, rádu. Možná mě něčemu nenaučil, ale to si teď nevzpomenu.

V čem jste to měla „jiné“ než ostatní? Na co nejraději vzpomínáte, Na co byste chtěla zapomenout?

Asi v tom, že se o mě nestarali rodiče, ale ústav. Nechtěla bych zapomenout na nic. Vzpomínky jsou dobré nebo špatné, ale vždycky potom v životě k něčemu jsou. Člověk se v nich může třeba poučit, nebo to příště udělat jinak a tak...

Řekněte mi něco, co by se mělo vědět.

Nevím, o čem by se mělo vědět. Třeba jak se v domově bydlí a jak se tam děti mají. To by se mělo vědět. Taky že my jsme tam byli rádi, že jsme byli rádi, že si nás tam vzali, když to naši rodiče měli těžký... A že jsou dětské domovy potřeba.

7.2.3 Výsledek testu

V testu emoční inteligence byla Natálka označena jako osoba **inhibovaná – utlumená, pasivní**

Dle výsledku testu, jak jej Natálka vyplnila, je *mladá slečna osobou citlivou na vizuální podněty*. Proto je tedy zřejmě dobře, že se vyučila kosmetičkou a snad se k té práci zase vrátí. *Ví přesně co má ráda a co ráda nemá. Dává přednost užitečnému před příjemným a ke všemu se staví spíše flegmaticky. K věcem má naprosto klidný až apatický přístup. Nepatří mezi jedince, kteří by se za nějakou pravdu byli schopni být.*(Azzopardi, 2003, str. 56)

Je pravdou, že tento přístup má souvislost s postavením Natálky v rodině. Byla mladší sestrou stále v jejím životě přítomného bratra. Vždycky se tak trochu vezla, a přestože se na vlastní nohy postavila, bydlí stále ve skupině děvčat, v níž je vedoucím elementem dcera majitelů bytu, v nichž dívky bydlí. Tento popis ale má souvislost s její poměrně dobrou přizpůsobivostí a snášenlivostí. Déle se z výsledku testu dozvídáme, že Natálka upřednostňuje svůj instinkt před logikou a dokáže se dobře vcítit do pocitů jiného člověka. Tato charakteristika správně popisuje vlastnosti, které mají na “svědomí“ dívčino velmi dobré přizpůsobování se situaci jak v domově, tak na internátě, její nekonfliktní přístup až

téměř schopnost přijmout jakoukoliv změnu. I když zřejmě nebude nikdy tak aktivní jako její starší bratr, může se spolehnout, že se svým smířlivým přístupem si v životě místo najde. Natálka překvapila a sama zavolala, že je připravena k rozhovoru. V jeho průběhu se dívala velmi pozorně a soustředila se na každou odpověď. Dělala dojem, že přišla na setkání sama se sebou. Každou odpověď si dobře promyslela a zdálo se, že má radost že si povídá.

Natálie se zatím ještě nenašla, není úplně spokojená s tím, co dělá a není spokojená ani ve vztahu. Zdálo se ale, že jí pomohlo o věcech mluvit, což si i sama uvědomila. V dětském domově totiž neměla příliš mnoho možností mít „tetu“ jenom pro sebe.

7.3 Klára (v ústavní péči 7 let, mimo méně než 5 let)

7.3.1 Případová studie

Nástup do DD v dvanácti letech, společně se svou čtyřletou sestrou Šárkou

Odchod z DD v devatenácti letech, po ukončení učebního oboru

Otec dlouhodobě, nepracujícím bez bydliště, bez zájmu o děti

Matka žijící neznámo kde, dle obou dívek, se jich matka „zřekla“

Klára a Šárka nastoupily do dětského domova poté, co situace v jejich rodině začala být neúnosná.

Otec dlouhodobě nepracoval, pil a o děti se nestaral.

Matka v té době už několik týdnů pobývala na neznámém místě.

Situace vyvrcholila, když dům, v němž rodina přebývala, shořel a nedalo se v něm už bydlet. Klára potom krátce pobývala v diagnostickém ústavu a poté následovala mladší sestru do dětského domova. Svou situaci vlastně po celou dobu vnímala jako naprosto nespravedlivou a nebyla ji schopna dlouho přijmout. Pokusila se i o útěk, ale vrátila se. Její počínání bylo vždy ovlivněno silným poutem, které ji pojilo s její mladší sestrou. Obě

dívky měly ještě staršího bratra a sestru, se kterými udržovaly písemný i telefonický kontakt a ti je také navštěvovali v domově.

Co se týká rodičů, o matce Klára nemluvila a pokud byla tázána, tak zvažněla a odpovídala spíše jednoslabičně. O otci mluvila mírně smířlivěji, ale rovněž bez velkého nadšení.

Klára se vyučila a po získání výučního listu odešla z domova. Nyní žije s přítelem a spolu vychovávají malou dcerku.

Každé dítě žijící v dětském domově by si přálo takovou sestru, jakou je Klára. Klára pravidelně komunikuje s domovem, se svou mladší sestrou Šárkou, kterou navštěvuje a bere si ji střídavě se starší sestrou na prázdniny a volna. Také si požádala o svěření své sestry Šárky do pěstounské péče, čemuž bude zřejmě vyhověno.

Ze vzdorovité dívčiny, která nenáviděla všechny za svůj osud, se stala mladá žena, schopna být zodpovědná za život svůj, život své rodiny i mladší sestry.

7.3.2 Rozhovor

Kde bydlíte?

Bydlíme v podnájmu ještě s mým přítelem a roční dcerkou.

Máte stálou práci?

V současné době jsem na rodičovském příspěvku a starám se o malou.

Máte přítele?

Ano, je to otec mojí dcery. Jsme spolu s přestávkami skoro osm let.

Máte přátele?

Ano, mám v našem městě spoustu přátel a stýkám se i s děčkama z domova. S těma, co jsem si rozuměla tenkrát, se pořád občas potkáváme, občas u nás někdo i přespí.

Jste spokojená v životě?

Mohlo by být líp, ale jsem spokojená.

Co vás domov naučil? Co vás nenaučil a měl vás naučit?

Naučili mě tam všechno. Jak se chovat k lidem, jak mluvit, plnit povinnosti. Domov dá někdy děckám víc než rodiče. Mě by rodiče nenaučili nic.

V čem jste to měla „jiné“ než ostatní? Na co nejraději vzpomínáte, Na co byste chtěla zapomenout?

Já dneska vzpomínám na všechno, a že to bylo všechno moc fajn. Není nic, na co bych chtěla zapomenout.

Měla jste v průběhu pobytu v domově vztahy, které pro vás byly důležité? (kluk, kamarádka, někdo z personálu)

Kluka ne. Kamarádky jo, a hodně, a některé mi zůstaly do teď. Hodně vzpomínám na tetu. Ta byla fajn. Když jsem ji hrozně naštvála, tak ona si pak za chvíli se mnou sedla a probraly jsme to a všechno hned vyřešily.

Řekněte mi něco, co by se mělo vědět.

Lidi by měli vědět, jak se v domově žije, aby je nezrušili. Že je ten domov pro děti důležitý, pro ty děti, o které se rodiče nestarají. Protože když děti zůstanou v rodině, kde rodiče pijí a nestarají se, tak z nich taky vyrostou takoví lidé a bude to pořád dokola...

7.3.3 Výsledek testu

V testu emoční inteligence byla Klára označena jako osoba excitovaná – **vybuzená**

U člověka excitovaného je jasné, že velmi špatně snáší frustraci. Všechno chce hned, nerad slyší odpověď „ne“. Protože všechny své touhy nemůže uspokojit, mívá často pocit, že mu něco chybí. Také žije stále ve stavu soustavného napětí, podrážděnosti nebo naléhavosti. Nechává se ovládat emocemi a citově vydírat ostatními. Je velmi otevřený a to i k lidem, které nezná. Často reaguje přemrštěně. Chová se sebejistě, ale příliš si nedůvěřuje. Rád je středem pozornosti, ale nesnáší kritiku. Není schopen rozlišovat mezi faktickou kritikou a zpochybňováním své osoby. Věří, že druhým dává hodně. (Azzopardi, 2003, str. 58,59)

O skutečnosti že je Klára osobou excitovanou mluví jasně, že se v minulosti špatně sžívala s faktem, že musí žít v dětském domově. Prakticky s tím bojovala po celou dobu. Chyběli jí rodiče, i když jasně věděla, že ti se o ni a sestru nemohou a neumějí starat. Díky tomu

Klára vždycky vypadala podrážděně, špatně naladěná až nepřátelská. Klára se také nechává ovládat emocemi. Ta správná emoce, tedy stesk po mladší sestře ale způsobila, že se přes nesnáze, které tento krok přinese, rozhodla vzít si mladší sestru do pěstounské péče. Přemrštěné reakce lze snad přičíst jejímu relativně nízkému věku. Klára se chovala vždy a chová stále sebejistě. Jako dítě s tím měla potíže. Jako dospělá ale velmi mladá matka a pěstounka bude jistě sebejistotu potřebovat.

Klára působila jako mladá maminka, která velmi dobře ví, kam v životě patří. Nemá nereálné cíle, velmi lpí na rodině. Na mou pochvalu reagovala skromně úsměvem a pokrčením rameny.

7.4 Pavel (v ústavní péči 4 roky, mimo zařízení méně než pět let)

7.4.1 Případová studie

Nástup do DD v patnácti letech, na základě vlastní žádosti

Odchod z DD krátce po osmnáctých narozeninách

Otec: Zaměstnan.

Matka: zemřela

Pavel přišel do dětského domova na základě vlastní žádosti.

Po smrti matky si naprosto přestal rozumět se svým otcem. Oba se nedokázali srovnat se smrtí matky a manželky, ale každý po svém. Pavel začal mít problémy ve škole, chodil pozdě domů, pustil se i do drobné trestné činnosti. Zdálo se, že všechno dělá otci jako by natruc. Do rodiny docházela pravidelně sociální pracovníce z OSPODu, ale vzájemné naschvály mezi otcem a synem nepřestaly. Otec si nakonec našel přítelkyni, která se paradoxně snažila situaci spíše řešit, ale ani ta neuspěla.

V patnácti letech se Pavel rozhodl a na oddělení sociálně-právní ochrany dětí vznesl svou žádost o umístění do dětského domova. Od této chvíle otec přestal se synem komunikovat. Nikdy ho nenavštívil, neposlal mu dárek, nezatelefonoval.

Pavel se rozhodl pro učební obor, kam úspěšně nastoupil. Jednalo se o chlapce který, zdá se, věděl velmi dobře co chce. V domově si našel spousty přátel, vždy byl v centru dění a vedl zábavu. Byl naprosto respektován jak vrstevníky, tak ostatními dětmi. Bohužel nešel daleko pro drobné lumpárny.

Jakmile se blížily osmnácté narozeniny, Pavel začínal mít pocit, že všechno zvládne a že se chce opět postavit na své nohy. Měsíc před závěrečnou zkouškou se podařilo najít ubytování v tzv. startovacích bytech. Pavel slíbil, že bude chodit do školy a udělá závěrečné zkoušky. Přesto, že za ním tety z domova pravidelně docházely a navzdory všem slibům, se Pavel nakonec nevyučil. Přílišná volnost a „vlastní byt“ k němu přivedly i přátele, kteří by nebyli přáteli, kdyby Pavel zůstal v domově. Po roce Pavel startovací byt sám opustil.

7.4.2 Rozhovor

Kde bydlíte?

V podnájmu s kamarádem. Vyhovuje nám to

Máte stálou práci?

Ano. Pracuji už dlouho. Někdy ještě k tomu chodím na brigádu.

Máte přítelkyni?

Ano, chodíme spolu už přes rok.

Potkáváte se s některými „dětmi“ z děcáku?

Tak s těmi lidmi, co se potkávám, to jsou ti, se kterými jsem kamarádil i předtím, takže se dá říct, že se skoro nic nezměnilo.

Chodil jste někdy s holkou z děcáku? Je to lepší, nebo je lepší mít holku mimo děcák?

No něco bylo, ale to bylo jenom tak. Teď mám přítelkyni, už druhou, je fajn.

Co myslíte, že vám děcák dal? V čem vám pomohl? V čem ne?

No pomohl mi, když jsem nechtěl být doma, že jsem mohl odejít. Doma to nešlo.

Jste spokojený?

Jo... v pohodě. Práci mám, ještě si i přivydělám.

V čem jste to měl „jiné“ než ostatní?

Tak já ani nemyslím, že bychom se tam měli špatně. Mohli jsme si skoro dělat, co jsme chtěli, taky jsme jezdili na výlety a tety byly většinou dobré. Jako a já, když jsem odcházel z domova, tak jsem dostal to bydlení, (pozn. startovací byt) tak to jsem byl v pohodě.

Kde jste byl po odchodu ze startovacího bytu?

No ono to pak bylo blbý, já jsem odešel z práce a neměl jsem peníze, to byla taková blbá doba, taky jsem chodil s holkou, tak ona neměla problém, bydleli jsme u ní, jejím rodičům to nevadilo, ale pak jsme se rozešli a já jsem se chvíli tak potloukal a pak jsem potkal Petra a on měl volno v tom bytě, kde teď bydlíme. Tak jsem se nastěhoval a našel jsem si práci. Teď je to dobrý.

Udělal jste v něčem chybu, které litujete?

No ani ne. Akorát jak jsem odešel z toho bytu, tak než jsem odešel, tak chodili hodně kamoši a byli takoví, no...hluční. Tak si sousedi stěžovali a tak. Já už jsem se ale poučil.

Vy jste přišel do dětského domova sám na vlastní přání, s odstupem času, bylo to dobře?

No bylo to dobře. Já už bych s tím otcem dál nemohl. On si vymýšlel, ať už jsem udělal cokoli. Ona tomu taky moc nepomohla, i když to nejdřív bylo dobrý... Nakonec se stejně přidala k němu.(otci). Já už ho nikdy nechci vidět.

7.4.3 Výsledek testu

V testu emoční inteligence byl Pavel označen jako osoba **integrovaná – sjednocená, spojená.**

Dle testu je Pavel osobou poměrně spokojenou. Dokáže dobře odhadovat lidi a situace. Je schopen se zapálit pro nějaký projekt, nebo myšlenku, ale jeho vášně mají svou hranici. Spontánní není bez rozmyslu a navzdory nadšení stále stojí nohama na zemi. Také neprožívá nijak extrémně lítost a nežije ve vzpomínkách. K věcem a lidem má intuitivní přístup. V každodenním životě jedná v souladu s žebříčkem svých osobních hodnot. Také umí vnímat nálady jiných lidí a vycítit jejich reakce. V konfliktech se necítí dobře. (Azzopardi, 2003, str. 57,58)

Výsledek testu jakoby vysvětloval i objasňoval situaci, která je velmi zajímavá, kdy se nezletilý Pavel sám vydal na úřad a požádal o umístění do dětského domova. Pavel žije dneškem. Jestliže intuitivně cítil, že v bytě otce dál nemůže vydržet, šel do rizika udělat onen krok. K tomu mu pomohla bezesporu schopnost odhadovat dobře lidi i situace. Pavel působil velmi dospěle. Věděl, co mě bude zajímat, a byl na odpověď připraven. Současně si jakoby hlídal, aby otázky nevedly někam, kam sám nechce. Zdá se, že Pavel umí velmi dobře jednat s lidmi tak, aby se věci vyvíjely dle jeho představ.

„Existují přece sta a sta způsobů, jak v životě dosáhnout úspěchu, na cestě k němu potřebujeme ty nejrůznější schopnosti a nadání“ (Goleman, 1997, str. 45)

7.5 Hanka (v ústavní péči 7 let, mimo zařízení méně než pět let)

7.5.1 Případová studie

Nástup do DD: v jedenácti letech

Odchod z DD. V den osmnáctých narozenin

Otec odešel od rodiny krátce po narození Hanky, jako čtvrtého dítěte

Matka nezaměstnaná, zcela ztratila zájem o rodinu.

V Hančině útlém věku odešel od rodiny otec dětí, matka přestala mít zájem držet rodinu pohromadě a téměř se o děti přestala starat. Nechodila do práce, rozvinul se u ní alkoholismus.

Starší děti začaly chodit za školu a došlo i na první trestnou činnost. Rodina byla pod dohledem OSPODu, ale ten postupně přestal stačit. A tak se Hanka dostala do dětského domova.

Nejdříve byla velmi plačtivá a odmítala se přizpůsobit. Potom ale dětská hravost touha kamarádít se zvítězila a dívka si na režim zařízení zvykla.

Otec ji nikdy nenavštívil, matka pouze sporadicky.

Kolem patnáctého roku věku začala jezdit na prázdniny k bratrovi a jeho přítelkyni. Tam byla spokojená.

Hanka neměla příliš dobré školní výsledky, a nebyla ani dost ochotná se trochu více snažit. Hledala jednodušší cestu a tou byla Speciální škola. Na této škole měla Hanka školní výsledky velmi dobré. Toto rozhodnutí ji ale moc mrzelo, když řešila, kam z deváté třídy. Možnosti byly dvě. Pomocná síla v kuchyni a pomocná síla ve zdravotnictví, jako návazný tříletý učební obor. Hanku moc mrzelo, že nedosáhne dál. Ostatní děti měli mnohem širší možnosti. Zahájila tedy studium na učebním oboru. Nároky zde nebyly velké a Hanka nemusela vynaložit téměř žádné úsilí, aby měla pěkné známky. Volný čas věnovala televizi. V šestnácti letech se seznámila s hochem, starším o pár let a zamilovala se. Zbytečné bylo domlouvání vychovatelů, ředitele i ostatních dětí. Hanka odcházela do života v den svých osmnáctých narozenin, ve třetím měsíci těhotenství. Podařilo se najít ubytovnu a pomoc poskytl i Fond ohrožených dětí. Otec budoucího dítěte mezitím nastoupil výkon trestu odnětí svobody. V současné době se Hanka sama stará o dítě a čeká návrat svého přítele. Pomoc nachází jak u vychovatelek z dětského domova – svých bývalých tet, tak rodiny přítele.

7.5.2 Rozhovor

Kde bydlíte?

Jsem v podnájmu, v bytě 1+1.

Máte stálou práci?

Ted' jsem na mateřské s malým a mám přerušené studium učebního oboru.

Máte přítele?

Mám. Je to otec mého syna. V současné době ale je ve výkonu trestu. Ráda bych, aby ho přemístili do věznice, která je blíž, abychom se mohli častěji vidět. Bude tam ještě skoro dva roky.

Máte přátele?

Ted' ani ne. Někdy za mnou sice přijde kamarádka z domova, ale spíš se ted' setkávám se sestrou přítele, nebo družkou mého bratra, které taky mají malé děti.

Jste spokojená v životě?

Jo, ted' jsem spokojená, i když je to těžší, než jsem si myslela.

Co vás domov naučil? Co vás nenaučil a měl vás naučit?

Domov, teda tety mě připravily na život dobře, ale měly jsme se ještě naučit chodit si vyřizovat na úřady, protože to je hodně potom. Když někam přijdete a nevíte, co po vás chtějí.

V čem jste to měla „jiné“ než ostatní? Na co nejraději vzpomínáte, Na co byste chtěla zapomenout?

Byli jsme na tom lépe finančně, měli jsme kapesné, tak jsme si mohli dělat, co jsme chtěli, třeba jsme se sprchovali půl hodiny, nechávali zapnutou televizi a svítit světla zbytečně a vůbec jsme to neřešili

Měla jste v průběhu pobytu v domově vztahy, které pro vás byly důležité? (kluk, kamarádka, někdo z personálu)

Tak s klukem jsem nechodila. To ne. Kamarádku mám od té doby pořád stejnou. A nejraději jsem měla tetu Danu. Ta byla nejlepší, protože nic neřešila, smála se a byla v klidu.

Co byste vzkázala ostatním dětem v domově?

Ať nejsou rozmazlení, protože to je potom tvrdé v tom životě. Tak aby byli skromní, aby je potom ta realita nepřekvapila.

7.5.3 Výsledek testu

V testu emoční inteligence byla Hanka označena jako osoba **inhibovaná – utlumená, pasivní**

Okolnosti, které nastaly po ukončení ústavní péče u Hanky, především pak způsob jak se k nim Hanka staví, je možné do značné míry vysvětlit na základě vyplněného testu.

Ví přesně co má ráda, je však uzavřená před vším novým. K věcem se staví spíše flegmaticky. Čelí životu s klidným odstupem, který málokdy něco naruší. Není také typem, který by se bil za svou pravdu, nebo prosazoval svá přání. Nemá psychologické vlohy, postrádá empatii, chybí intuice. Příliš se neprojevuje, málo kdy dává najevo své city. (Azzopardi, 2003, str. 57)

Hanka se po opuštění domova setkala s mnohem tvrdší realitou, než původně čekala. V dětském domově její život jenom tak plynul, nemusela se téměř vůbec snažit a měla všeho dost. Nevynaložila ani takové úsilí, aby mohla nastoupit na učební obor, který by se jí líbil. Tento přístup, který se jí v domově, kde žije přes dvě desítky dětí toleroval, najednou narazil ve chvíli, kdy se musela Hanka začít starat nejen o sebe, ale také o svého malého syna. Z počátku se chovala stejně. Nevyvíjela žádnou aktivitu, trávila den před televizí. Velmi brzy si pochopila, že lednici nikdo nenaplní. Sama si to zpětně uvědomuje, ale nechce o tom mluvit. Svůj životní styl musela začít velmi, takřka od základů postupně měnit. Pomáhá jí při tom bývalá „teta“ z domova, pracovnice Fondu ohrožených dětí a někdy sestra přítele. Hanka dělá dojem člověka, který už ví, že je třeba se k problémům stavět čelem, ale ještě to úplně neumí. Při rozhovoru jasně dala najevo, kdy téma začala považovat za vyčerpané a už se dál nechtěla bavit.

7.6 Ivan (v ústavní péči 6 let, mimo zařízení méně než 5 let)

7.6.1 Případová studie

Příchod do DD ve dvanácti letech

Odchod z DD v osmnácti letech

Otec: alkoholik, žijící neznámo kde

Matka: alkoholička, dlouhodobě nezaměstnaná.

Ivan přišel do dětského domova ve dvanácti letech poté co zemřela jeho babička, která jej měla od jeho útlého dětství v pěstounské péči. Jeho mladší bratr už v té době byl několik let umístěn v dětském domově. Rodiče nadužívali alkoholické nápoje, nikde nepracovali a nebyli se schopni o chlapce starat. Možnosti babičky byly omezené, proto u ní byl v péči pouze starší z chlapců.

Po smrti babičky o něj projevila zájem matka. Následně Ivan několik měsíců bydlel s rodiči na ubytovně. V té době, ani nikdy před nebo potom, oba nepracovali, žili pouze ze sociálních dávek. Ivan byl umístěn do domova, když po jednom incidentu, kdy otec ohrožoval v podnapilém stavu ostatní obyvatele ubytovny, přišel sám na policii požádat o pomoc. Vyslovil sám přání jít za svým mladším bratrem do stejného dětského domova.

Ivan pobyl v dětském domově relativně krátkou dobu, tedy necelých pět let. Po celou dobu byl velmi přátelský, učil se dle svých možností dobře. Bydlel na pokoji se svým mladším bratrem a v patnácti letech se dostal na vysněný učební obor.

Chlapci se s rodiči nestýkali, ani oni je nijak nekontaktovali. Pouze až blízko dospělosti Ivan svou matku několikrát navštívil. V době kdy se blížilo datum Ivanovy závěrečné zkoušky učebního oboru, se naskytla možnost ubytování ve „startovacím bytě“. Ivan se na vlastní bydlení velmi těšil. Z domova dostal různé věci které se mu hodily a také peníze na dva nájmy. Z doslechu je známo, že ani Ivan nebydlel ve startovacím bytě dlouho. Jeho bratr Ondra odcházel z domova krátce po Ivanovi.

7.6.2 Rozhovor

Kde bydlíte?

V podnájmu.

Máte stálou práci?

Ano, pracuji jako odborný operátor, vlastně to čemu jsem se vyučil.

Máte přítelkyni?

Ano.

Potkáváte se s některými „dětmi“ z děcáku?

Ano. Potkáváme se často, hlavně s klukama, s Pavlem taky bydlím.

Chodil jste někdy s holkou z děcáku? Je to lepší, nebo je lepší mít holku mimo děcák?

To ne, měl jsem vztahy vždycky mimo. Ale je to spíš tím, že tam žádná taková, co by se mi líbila, nebyla.

Co myslíte, že vám děcák dal? V čem vám pomohl? V čem ne?

To, že nás tam bylo hodně pohromadě, mě zocelilo a naučilo se chovat ve skupině lidí, že se o sebe musím postarat, taky jak se mám chovat. Už se v životě neztratím.

V čem jste to měl „jiné“ než ostatní?

Hned jak jsem odešel z domova, jsem stál na svých nohách. Nikdo mě neovlivňoval a taky mi nikdo nic nezakazoval. Když jsem něco udělal špatně, tak jsem si to dobře zapamatoval, jak to mám udělat příště. Že si prostě za všechno zodpovídám sám.

Jste spokojený?

Já jsem teď se vším spokojený.

Kdo je váš nejdůležitější člověk?

(téměř okamžitá odpověď) Přítelkyně!

V průběhu rozhovoru Ivan informoval, že jeho bratr poskytnout rozhovor bohužel v současné době nemůže, neboť je právě ve výkonu trestu odnětí svobody pro porušení trestu veřejně prospěšných prací.

7.6.3 Výsledek testu

V testu emoční inteligence byl Ivan označen jako osoba **integrovaná – sjednocená, spojená**

Jedná se o osobu, která dokáže dobře odhadovat lidi i situace. Umí si života užívat, těšit se z příjemných okamžiků. V oblasti smyslových požitků je tolerantní a solidní, ocení kontrasty, různorodost a změnu. Zajímají ho všechny požitky, ale nikterak extrémně nebo nenasytně. Často se zapálí pro nějaký projekt nebo myšlenku. Není vlažný, ani bez zájmu. Z neúspěchu, rozčarování nebo zklamání se dostává dobře. Neprožívá sebelítost a nežije ve vzpomínkách. Má subjektivní, intuitivní přístup k lidem i situacím. Upřednostňuje „čich“ a odhad před logikou. Nejsilnější potřebou je pro něj dosažení harmonie. Nejdůležitější je osobní vztah. Umí také vnímat nálady druhých a předvídat reakce. Necítí se dobře v konfliktech, snaží se jim vyhýbat. (Azzopardi, 2003, str. 57,58)

Podle toho, jak Ivan odpověděl na otázky v testu, kdy se dozvídáme, že dobře dokáže odhadovat lidi, snadno odvodíme, proč se v životě choval tak jak se choval. Že už z domova odešel bydlet s Pavlem, s nímž si dlouhodobě rozumí, i když dříve neměli mnoho společného. Je ale tolerantní a solidní, což je u spolubydlícího vlastnost přínosná. Ivan má zdravý zájem o věci kolem sebe a tudíž má mnoho přátel a dokonce práci ve svém oboru. Ivan se dobře dostává ze situací, kdy ho někdo zklamal, což v jeho případě byli jednoznačně rodiče, o nichž už v rozhovoru nepadlo jediné slovo. Vzpomínku na lidi, kteří mu nedokázali zajistit pěkné dětství, Ivan dávno pohřbil. Používá intuici a ta ho rozhodně nezklamala, například při výběru kamaráda, s nímž obývá byt, a můžeme říci, že i při výběru přítelkyně, která je mu nyní vším. Ivan by ale v konfliktu nikdy nebyl dlouho, takže se není čemu divit, když mluví o svém soužití se spolubydlícím a dívce jako o zcela harmonických. Víme, že by v jiném soužití nevydržel.

Ivan vyprávěl velmi rozvážně a přátelsky, Občas se zasmál, lehce zafilozofoval. Dělal dojem člověka který už ví, že je sám strůjcem nejen svého štěstí, ale prakticky všeho.

8 VÝSLEDKY VÝZKUMU ZJIŠTĚNÉ OTEVŘENÝM KÓDOVÁNÍM

Při zpracování výzkumu otevřeným kódováním byla použita metoda vytváření trsů. Při této metodě jsou seskupeny určité výroky, týkající se například jevů, místa nebo výroků. Tyto skupiny – trsy vznikají na základě jistých podobností a tímto procesem se utvářejí kategorie. (Mioviský, 2006)

Pro účel otevřeného kódování byly označeny kategorie, tedy otázky, na něž je třeba hledat odpověď. Jsou to takové otázky, které souvisí s vlivem dlouhodobé ústavní péče na nyní dospělé jedince.

1) Jak dlouho byli respondenti v zařízení ústavní péče?

2) Jaký byl důvod a za jakých okolností byli do ústavní péče umístěni?

3) Jste spokojeni se svou současnou životní situací?

4) Co jste v domově měli „jinak“ čím se lišil váš život od života vrstevníků?

Pro přehlednost budou otázky u jednotlivých respondentů interpretovány způsobem:

Např. **(1. Pe)** – otázka č. 1, respondent Petr, **(2.Kl)** otázky č. 2, respondent Klára.

Na – Natálka, **Ha** – Hanka, **Iv** – Ivan, **Pa** – Pavel

Jak dlouho byli respondenti v zařízení ústavní péče?

Jednalo se o skupinu mladých lidí, kteří byli umístěni do zařízení ústavní péče – dětského domova ve věku od batolecího až po 14 let. S délkou pobytu 4 – 18 let.

Pouze jeden mladý muž (**1. Pa**) pobyl v zařízení jenom čtyři roky. Dále (**1. Iv**) 6 let, následoval (**1.Kl**) a (**1. Ha**) 7 let, (**1. Pe**) vyrůstal v domově 13 let a nejdelší pobyt v zařízení (**1. Na**) trval celkem 18 let.

Uvedenou otázku bylo třeba zodpovědět pro zpřehlednění situace zejména v souvislosti s dalšími zjištěnými skutečnostmi.

Jaký byl důvod a za jakých okolností byli do ústavní péče umístěni?

Po důkladném prostudování všech materiálů je třeba říci, že děti přicházejí o pohodlí a jistotu rodiny z mnoha příčin, které mají ale často společného jmenovatele.

Pouze v jednom případě byla prvotním důvodem ústavní péče u chlapce (**2. Pa**) smrt matky kdy následovalo, že si chlapec sám došel na oddělení sociálně- právní ochrany dětí a požádal sám o umístění do DD. „ *Po smrti matky si naprosto přestal rozumět se svým otcem. Oba se nedokázali srovnat s touto skutečností*“... a ...“*Já už bych s tím otcem dál nemohl...*“

Situace, kdy i dítě mělo dostatek odvahy a samo bylo schopno si říci o umístění do domova, se ve zkoumaném vzorku vyskytuje ještě jednou, a to (**2. Iv**). V druhém případě však k tomuto řešení situace došlo po incidentu s opilým otcem.

...“ *otec ohrožoval v podnapilém stavu ostatní obyvatele ubytovny, přišel sám na policii požádat o pomoc...*“

Alkohol je jedním z nejvýznamnějších společných jmenovatelů většiny případů dětí v DD. Ve zkoumaném vzorku šesti lidí figuruje celkem ve čtyřech případech:

(**2. Ha**) ...“ *matka se o děti přestala starat. Nechodila do práce, rozvinul se u ní alkoholismus.*“ (**2.Kl**) ...“*Otec dlouhodobě nepracoval, pil a o děti se nestaral,*“

Sourozenci (**2. Pe**) a (**2. Na**) mají alkoholem zatíženou rodinnou anamnézu poznamenanou také duševním onemocněním jednoho z rodičů, kdy ten druhý rodinu v těžkém období opustil a založil si rodinu novou

...“ *Neschopnost matky postarat se o čtyři malé děti, především z důvodu její duševní nemoci, která byla ještě podpořena nadužíváním alkoholických nápojů a nepravdělnou medikací...*“

Z textu lze vyčíst, že tito rodiče svým dětem skutečně vážně a vlastním přičiněním zkomplikovali život a bude hodně záležet na životních situacích a především lidech, které v dospělosti potkají, aby se jejich život ubíral méně spletitými cestami, nezatíženými zážitky z dětství.

Okolnosti, za kterých je třeba použít ruku zákona a dítě odebrat z rodiny a umístit do dětského domova, často a v posledních letech čím dál častěji, souvisejí se sociální situací rodiny, s jejich nízkým sociálním statusem, nedostatečným finančním příjmem až chudobou.

V jednom případě matka sama požádala o pomoc : (2. Pe) a (2. Na) ...*“matka sama navštívila dětskou lékařku s tím, že její děti.....nemají co jíst, jsou samy doma a ona již péči o ně nezvládá.“*

Dalším důvodem ústavní péče je ztráta bydlení například u (2.Kl)*“dům, v němž rodina přebývala, shořel“... a odchod rodičů: (2.Kl) ...“ Matka v té době už několik týdnů pobývala na neznámém místě... (2. Ha) ...“V Hančíně věku odešel od rodiny otec dětí, matka přestala...“*

Je třeba na základě zkušeností říci, že ať už se rodiče k dětem chovali jakkoliv špatně, či jim připravili život v bídě, mnohdy o hladu a za častých alkoholem podpořených stavů beznaděje, jsou pro dítě rodiče v naprosté většině případů ti jediní správní a hodní, ti, kterým společnost křivdí a ubližuje jim. Kéž by i tito rodiče měli podobný vztah ke svým dětem.

Jste spokojeni se svou současnou životní situací?

Pozoruhodné je, že na otázku ohledně spokojenosti v životě odpovídají výrazně jinak mladé ženy a jinak muži. Dívky spokojenost a štěstí shledávají především v partnerských vztazích, případně v souvislosti s dětmi, nebo přáním založit rodinu a mít dítě. Všechny tři odpovídají na otázku ohledně spokojenosti kladně, ale... Je vidět, že téma „rodina“ je pro dívky prvotní a nejdůležitější a to i v případě, že je vlastní rodina často zklamala a samy si nepřinášejí do života vžitý nikterak úspěšný model jejího fungování. I když se budou muset párovému soužití i péči o děti hodně učit, všechny vidí svou budoucnost jako matky a manželky.

Na otázku zaznělo jednou (3. Na) ...*“Zatím moc ne“... Odpověď ale přišla bezprostředně po otázce ohledně partnerství a byla tedy ještě pod dojmem předchozího dotazu. Kromě toho ještě respondentka připustila, že není úplně spokojená v práci ...“Ano, pracuju, ale hledám si něco jiného“...*

Další dvě dívky odpovídají viditelně ovlivněny svým poměrně čerstvým mateřstvím a již existujícím partnerským vztahem.

(3. Ha)... *“Jo, jsem spokojená, i když je to těžší, než jsem si myslela“...*

(3. Kl)... *“Mohlo by být líp, ale jsem spokojená“...*

Obě tyto mladé matky jsou především zaskočeny náhlou zodpovědností, omezeným, ne vždy dostatečným přísunem financí a stále novými úkoly, které jsou na ně jako na ženy kladeny. Obě odcházely do života v osmnácti letech, a jedna byla dokonce ve třetím měsíci těhotenství. Obě se ale velmi drží myšlenky, která v podtextu jasně vyznívala z jejich rozhovoru, že budou lepšími rodiči a partnerkami, než byli jejich rodiče.

Muži, shledávají úspěšnost ve svém životě hlavně v práci.

(3. Pa)... *Jo v pohodě... Práci mám, ještě si přivydělám“...* a také v dokončení vzdělání

(3. Pe)... *„dělám, co jsem se učil na střední... Jsem tam spokojený“... a ohledně nedokončeného vzdělání...“ Jo, teď už mě to začalo trochu mrzet“...* U tohoto respondenta souvisí myšlenka na ukončení vysokoškolského studia s ambicemi partnerky, která studuje. Je tu vidět vliv nejbližšího člověka, jímž přítelkyně i podle rozhovoru je.

V jednom případě je partnerka jednoznačně označována za hlavní důvod a příčinu pocitu štěstí. **(3. Iv)...** *„Já jsem teď se vším spokojený“... a následně odpověď na otázku kdo je nejdůležitějším člověkem...“ (téměř okamžitá odpověď) Přítelkyně! „,*

Obzvláště z rozhovoru s mladými muži je vidět, že jejich startovací situace je trochu jiná. Nehledají okamžitě partnerku, s níž by mohli založit rodinu, ani nemají zájem pořídit dítě. Snaží se v první řadě zajistit pravidelný příjem, najít si práci. Další hodnotou pro ně je mít kde bydlet. Tady se ukazuje, jak moc děti z dětských domovů jsou ovlivněny životem v kolektivu. Prakticky nejsou zvyklí žít sami, a pakliže nechtějí ještě zahajovat pevný vztah s partnerkou, pak volí bydlení s kamarádem nebo prostě s člověkem, se kterým v dětství žili ve stejném dětském domově, dokonce na stejné rodnice. **(3. Pa) a (3. Pe)**

Tato forma spoluzití má výhodu podobného životního stylu, za velmi obdobných životních podmínek.

Na mladých mužích krátce po opuštění dětského domova je patrné nejméně v jednom případě, jakési hledání sebe sama. To je pro tuto věkovou skupinu charakteristické a souvisí to s vývojovým obdobím, ale důsledky takového hledání mohou mít mnohem závažnější důsledky než tápání mladých lidí žijících v milující rodině, která v případě špatného nakročení svého člena, okamžitě zasáhne.

(3. Pa) ... “No ono to pak bylo blbý, já jsem odešel z práce a neměl jsem pak peníze... to byla taková blbá doba “ Při troše štěstí pak lze slyšet i větu“ „ **Tak jsem se nastěhoval a našel si práci. Ted’ je to dobrý.“**

Rozhovor s mladíky probíhal trochu jiným způsobem, než rozhovor se stejně starými ženami. Chovali se většinou z počátku velmi sebevědomě, připraveně a ve výrazech i v chování bylo patrné, že se chtějí prezentovat jako bezproblémoví, spokojení v pohodě. Po nějaké době, zejména pak při druhém oslovení, kdy byli požádáni o vyplnění testu emoční inteligence, již byla patrna mírná nevůle. Dá se říci, že už je nebavilo se věci zabývat. Ze stavu, kdy byli dotazováni už více či méně unaveni, až bylo trochu patrné rozladění, lze usoudit, že při poskytování informací o své osobě tazatelce, která je více či méně zná od určitého věku, se stylizovali do určité role. Není pro ně zřejmě lehké přiznat chybu, natož pak neúspěch. Proto je možné, že odpovědi v rozhovoru nevyprávějí úplně přesně o jejich postojích, životním stylu ani podmínkách, neboť prostě některé informace záměrně neuvedli, nebo neřekli pravdivě.

Co jste v domově měli „jinak“ čím se lišil váš život od života vrstevníků?

Pozoruhodné na odpovědích na tuto otázku bylo, že všichni odpovídali o sobě. Neměli žádné vědomosti nebo informace o způsobu života a podmínkách mladých lidí - vrstevníků, kteří žili v rodinách. Tato skutečnost vypovídá o tom, že v dětském domově se žije v částečně uzavřené společnosti, téměř jako v komunitě. Děti až do své dospělosti si vzájemně „stačí“ jako kamarádi a realizují zde i své první vztahy.

Z výzkumného materiálu ve všech případech vyplývá, že děti byly v domově rády. Uvědomují si, že by neměly takové finanční možnosti, nemohli by cestovat nebo studovat

(4. Pe) ... „nemohl bych třeba jezdit k moři a na výlety a asi bych ani nemohl studovat, doma by to nešlo.“

(4. Ha)...“ finančně, měli jsme kapesné a tak“

Jeden respondent uvedl jako výhodu, že po odchodu z DD obdržel startovací byt, kde asi rok žil, což je předpoklad, který zdaleka nelze splnit všem mladým lidem, kteří odcházejí z dětského domova.

Opět je vidět rozdíly mezi muži a ženami. Mladí muži oceňují materiální výhody, cestování, volnost. V jednom případě respondent oceňuje, že se naučil samostatnosti a poučil se jak obstat v kolektivu. *(4. Iv)... „Že nás bylo hodně pohromadě, mě zocelilo a naučilo se chovat ve skupině lidí. Že se o sebe musím postarat, taky jak se mám chovat.“...*

Ženy posuzují rozdílnost svého života od života vrstevníků opět v souvislosti s rodinou a se vztahy. Vidí například důležitost ve vhodném výběru pedagogických pracovníků, se kterými měly v průběhu ústavní péče dobré nebo špatné vztahy. *(4. Kl)...“hodně vzpomínám na tetu. Ta byla fajn. Když jsem ji hrozně naštvála, tak ona si pak za chvíli se mnou sedla a probraly jsme to a všechno hned vyřešily.“...*

(4. Na)...“Naučil mě (domov) nějakému řádu“...

Uvědomují si rozdíl mezi tím, když se věci, peníze, oblečení a jídlo „fasuje“ a když si ho pak v dospělém životě musí zajistit sami vlastními prostředky.

(4. Ha)...“Byli jsme na tom lépe finančně, měli jsme kapesné.“...

(4. Na)...“ Vzpomínky jsou dobré nebo špatné, ale vždycky potom v životě k něčemu jsou.“...

Jak bylo řečeno, svůj pobyt v dětském domově považují za dobré řešení. Uvědomují si, jeho nevyhnutelnost vzhledem k tehdejším možnostem a schopnostem svých rodičů, jsou za něj dokonce i vděční. V průběhu rozhovorů zazněla myšlenka, které se více či méně blížili všichni: *(4. Kl)...“Lidi by měli vědět, jak se v domově žije. Že je ten domov pro děti důležitý, pro ty děti, o které se rodiče nestarají. Protože když děti zůstanou v rodině, kde rodiče pijí a nestarají se, tak z nich taky vyrostou takoví lidé a bude to pořád dokola...“*

9 VYHODNOCENÍ VÝZKUMNÉ OTÁZKY

Jaký vliv měla dlouhodobá ústavní péče na mladé lidi po jejich ukončení?

Jaký je životní styl mladých lidí po ukončení dlouhodobé ústavní péče?

Z výzkumu vyplynulo, že životní styl mladých lidí, kteří žili dlouhodobě v zařízení pro ústavní péči se příliš neliší od životního stylu jejich vrstevníků. Zajímají se o hudbu, módu, společné trávení volného času. Jejich životní styl je spíše ovlivněn vzděláním, tedy tím zda dosáhli na výuční list, nebo dokonce maturitu, a nebo zda mají pouze ukončené vzdělání základní. Charakteristické je pro tyto mladé lidi vidět věci pozitivně a bez problémů, to ale souvisí s jejich věkem mladší dospělosti. Okolností, kterou se liší od ostatních vrstevníků žijících v rodině je skutečnost, že si uvědomují odpovědnost za svůj život a že se nemohou příliš spoléhat na rodiče nebo ostatní příbuzné. O to více udržují kontakty se sourozenci a s dětmi, nyní mladými lidmi, s nimiž v dětském domově vyrůstali.

Jaké mají tito lidé životní podmínky?

Životní podmínky mladých lidí bez podpory rodiny jsou převážně určovány tím, jak rychle se podaří zajistit takovému člověku bydlení a zda si sežene práci. Přestože pomocnou ruku poskytuje řada organizací i stát, z výzkumu jasně vyplývá, že nejvíce záleží na tom, koho v prvním roce mimo dětský domov mladí dospělí potkají. Zkušenost sociální pracovníce ukázala, že se jen velmi neradi vracejí pro radu do dětského domova v němž vyrůstali, a to přesto, že ze zákona jim toto zařízení má v prvních krocích v dospělosti pomáhat. Bývá to zpravidla způsobeno jakousi hrdostí, kdy jakoby chtěli ukázat, že všechno zvládnou sami. Důsledky tohoto postoje pak mohou způsobit nejednu komplikaci například při vyřizování sociálních dávek, nebo dalším jednání na úřadech.

Můžeme ovlivnit jejich životní styl? Napomoci vytvořit jiné, lepší životní podmínky?

Nejen můžeme, ale rozhodně bychom měl. Celá společnost, každý podle svých možností by měl pomoci těm, kteří pomoc potřebují. Jestliže se zamyslíme jak funguje dětský domov, bylo by možno vyjmenovat hned několik věcí, které by prospělo změnit. Děti si například kromě jednoho dne v týdnu až do dospělosti chodí v jídelně k okýnku pro jídlo. U mladých slečen, které se velmi rychle stanou matkami, to má za následek, že si často neporadí ani s jednoduchým jídlem, nebo že například vůbec netuší, že se dá jídlo uchovávat v mrazáku. Ústavní výchova s iluzí rodinek nenaučí děti platit každý měsíc inkaso, protože v domově to má na starosti paní ekonomka. Mladí lidé v osmnácti letech také poprvé zaznamenávají, že nepřichází uklidit paní uklízečka. Další důkazy odtržení od reality bychom mohli ještě vyjmenovat. Jakkoliv společnost pomáhá dětem v dětských domovech, při jejich odchodu do života ukáže svou druhou tvář. V některých městech bohužel stále nejsou žádné startovací byty ani domy na půli cesty. Jestliže chybí bydlení, o to hůře se shání práce. Odtud je už jenom krůček k bezdomovectví, trestné činnosti, sociálnímu vyloučení.

Jak může ovlivnit život těchto mladých lidí personál domova? Možná, že odpověď je jednoduchá. Dělat dobře svou práci. Navázat s dětmi důvěryplný vztah, na který se budou moci spolehnout ještě dlouho po svém odchodu do dospělosti. Být jim tím, čím jim nemohli být jejich rodiče.

Existuje souvislost mezi dobou, kterou dotazovaný strávil v ústavní péči a jeho relativní úspěšností v životě?

Výzkumný vzorek šesti mladých lidí, kteří vyrůstali v dětském domově v rozmezí od čtyř let do osmnácti let neposkytl na tuto otázku jasnou odpověď. Důvodem může být relativita pojmu „úspěšnost v životě“, ale pravděpodobně především krátká doba pro dostatečné projevení se oné úspěšnosti. Všichni mladí dospělí, původně děti vyrůstající v dětském domově se viditelně snažili o svém současném životě informovat jako o naprosto bezproblémovém, bez jakékoliv komplikace, až se místy nabízela otázka, zda by se nemohlo jednat o pózu.

ZÁVĚR

Co říci závěrem?

Jak bylo řečeno, v české republice žije v dětských domovech velmi významný počet dětí. Každý rok jich hodně odchází do dospělého života a každý rok se mnoho sociálních i dalších pracovníků těchto zařízení zabývá řešením otázky jak jim tento odchod usnadnit.

Teoretickou část této práce jsem věnovala prostudování dostupných zdrojů, které mi pomohly nalézt odpovědi na otázky týkající se života mladých lidí, jejich problémů, zájmů, možností. Zjistila jsem zajímavé informace o vývojovém období v němž se nacházejí respondenti s nimiž jsem následně spolupracovala. V několika pozoruhodných publikacích, z nichž nejvíce se ztotožňuji s knihou *Mládež na křižovatce* autorů Saka a Sakové (2004) jsem čerpala informace o mládeži, které mi pomohly najít vhodný způsob jednání s respondenty, aby výsledek výzkumu byl co nejefektivnější.

V průběhu práce jsem se potýkala pouze s malými obtížemi, které souvisely se sladěním časových možností jednotlivých mladých lidí, kteří ochotně poskytli odpovědi na otázky v rozhovoru a následně psychotestu. Celá práce pro mne byla ponořením se do problematiky, které jsem se po několik let věnovala každý den. Byla jsem sama velmi překvapena jakou špičkou ledovce pro mě dosud moje práce byla a kolik mimořádných informací a postřehů lze zkoumáním získat.

V praktické části jsem hledala odpověď na otázku týkající se životních podmínek a životního stylu mladých lidí po ukončení dlouhodobé péče formulované v několika dílčích otázkách. Z materiálu jakým byla triangulace tří výzkumných metod, a to případová studie, rozhovor a test emoční inteligence, se z výzkumného vzorku šesti mladých lidí podařilo získat pozoruhodné množství mnohdy nečekaných odpovědí a informací. Právě pohled na problém třemi způsoby umožnil hlubší náhled do myšlení a existence mladých lidí, kteří jsou postaveni čelem k řešení svého samostatného života, bez opory se kterou může většina jejich vrstevníků počítat, tedy podpory rodiny.

Případová studie a následné odpovědi na otázky ukázaly souvislost mezi jejich životem před umístěním do dětského domova, životem v dětském domově a následným životem

mimo toto zařízení. Označení emočního typu každého z nich potom poskytlo odpověď proč některé věci řeší tak jak je řeší a nabídl také prognózu do budoucna.

Takto zpracovaná diplomová práce může být přínosem pro práci sociálních a dalších pracovníků dětských domovů, kteří se zabývají problematikou odchodů dětí do života, ale také může odpovědět na mnohé otázky dětem v dětských domovech, které se v následujícím roce až dvou letech chystají dětský domov opustit. Přesto že je v mladém věku charakteristické odmítat rady starších, bylo by dobré poskytnout současným dětem v dětských domovech náhled do skutečnosti „za branami“, byť by to bylo jenom za pomoci této diplomové práce.

V průběhu vypracování metodologické části této práce, především při rozhovorech s respondenty jsem zjistila, že je možné nalézt odpověď ještě na jednu otázku, která nebyla v cíli výzkumu stanovena, ale na niž odpověď vyplynula v jeho průběhu: *Dětské domovy ano či ne?* V poslední době vzniká trend dětí do dětských domovů umísťovat co nejméně, až po myšlenku dětské domovy úplně zrušit. Je třeba si uvědomit, že každý extrém je špatný. Okamžitá institucionalizace výchovy dítěte, bez pokusu do jeho nefunkční rodiny vstoupit a pomoci je jistě škodlivá. Jestliže rodina přestala plnit své funkce, určitě se nabízí řešení v podobě jiné formy pomoci nebo náhradní výchovy, jako je třeba pěstounská péče. Ta ale vždy není možná. Dětské domovy ač nejsou ani dobré ani špatné, jsou nebo byly v konkrétních případech schopny dětem okamžitě pomoci k životu jaký jim jejich rodiče nemohli zajistit. K životu na dobré materiální úrovni, spokojeném ale především také mnohdy bez násilí, strachu nebo jiného utrpení. K životu často na okraji společnosti. Tyto děti byly za mnohdy dramatických okolností z rodiny odebrány, aby pak mohly žít, hrát si, studovat. Je třeba se jich zeptat. Oni by dětské domovy nezrušily. Pro ně, byl ten jejich dětský domov tím jediným, prostě domovem.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- [1] AZZOPARDI, Gilles. *Knihy psychotestů II.* první. Praha : Portál, 2003. 132 s. ISBN 80-7178-745-0.
- [2] CAPPONI, Věra; NOVÁK, Tomáš. *Sám sobě psychologem.* Dopln. vyd.2. Praha : Grada Publishing, 1998. 214 s. ISBN 80-7169-362-6
- [3] ČÍŽKOVÁ, Jitka . *Přehled sociální psychologie.* první. Olomouc : Univerzita Palackého v Olomouci, 2000. 181 s. ISBN 80-244-0150-9.
- [4] GERINGER WOJTITZOVÁ, Janet. *Dospělé děti alkoholiků.* Praha : Columbus, 1998. 179 s. ISBN 80-85928-73-6.
- [5] GOLEMAN, Daniel. *Emoční inteligence : Proč může být emoční inteligence důležitější než IQ.* Praha : Columbus, 1997. 348 s. ISBN 80-85928-48-5
- [6] GRESMANOVÁ, Helena , et al. *Obecná pedagogika II.* první. Olomouc : Hanex, 2000. 192 s. ISBN 80-85783-24-X.
- [7] GURÁŠOVÁ, Helena , et al. *Výchovná problematika v dětských zařízeních.* první. Brno : Institut pro další vzdělávání pracovníků ve zdravotnictví, 1996. 258 s. ISBN 80-7013-212-4.
- [8] HELUS, Zdeněk , et al. *Psychologie III. : Pedagogická psychologie pro 3. ročník středních pedagogických škol.* první. Praha : Státní pedagogické nakladatelství, 1986. 160 s. SPN-45-00-36/1.
- [9] HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum : Základní metody a aplikace.* 1.vydání. Praha : Portál, 2005. 408 s. ISBN 80-7367-040-2.
- [10] HOLOUŠOVÁ, Drahomíra; KROBOTOVÁ, Milena. *Diplomové a závěrečné práce.* Vyd.první. Olomouc : Univerzita Palackého v Olomouci, 2004. 117 s. ISBN 80-244-0458-3.

- [11] KOUKOLÍK, František; DRTILOVÁ, Jana. *Vzpouora deprivantů : O špatných li dech, skupinové hlouposti a uchvácené moci*. Vyd.1. Praha : Makropulos, 1996. 303 s. ISBN 80-901776-8-9
- [12] KUBÁTOVÁ, Helena . *Sociologie životního způsobu*. vyd.1. Praha : Grada Publishing, 2010. 272 s. ISBN 978-80-247-2456-0.
- [13] KURIC, Jozef. *Ontogenetická psychologie*. Brno : Vysoké učení technické v Brně, 2001. 179 s. ISBN 80-214-1844-3.
- [14] LANGMEIER, Josef ; KREJČÍŘOVÁ, Dana. *Vývojová psychologie*. 1. U průhonu 22. Praha 7 : Grada Publishing, spol. s r.o., 1998. 344 s. ISBN 80-7169-195-X.
- [15] MAŇÁK, Josef; ŠVEC, Štefan; ŠVEC, Vlastimil . *Slovník pedagogické metodologie*. 1.vydání. Brno : Paido, 2005. 134 s. Dostupné z WWW: <www.paido.cz>. ISBN 80-210-3802-0, 80-7315-102-2.
- [16] MIOVSKÝ, Michal. *Kvalitativní metody a přístup v psychologickém výzkumu*. Vydání 1. [s.l.] : Grada Publishing, 2006. 332 s. ISBN 80-247-1362-4.
- [17] MOTEJL, Otakar , et al. *Rodina a dítě : Sborník stanovisek veřejného ochránce práv*. první. Praha : Aspi, 2007. 214 s.
- [18] MOŽNÝ, Ivo. *Česká společnost : Nejdůležitější fakta o kvalitě našeho života*. vyd.1. Praha : Portál, 2002. 208 s. ISBN 80-7178-624-1.
- [19] MUSILOVÁ, Marcela. *Případová studie jako součást pedagogické praxe*. 1.vydání. Olomouc : Vydavatelství UP, 2003. 42 s. Dostupné z WWW: <www.upol.cz/vup>. ISBN 80-244-0749-3.
- [20] NAKONEČNÝ , Milan . *Moderní psychologie*. první. Praha : S&M, 1997. 87 s. ISBN 80-901387-6-4.
- [21] PIPEKOVÁ, Jarmila . *Kapitoly ze speciální pedagogiky*. Brno : Paido, 1998. 234 s.

ISBN 80-85931-65-6.

- [22] ŘÍČAN, Pavel ; KREJČÍŘOVÁ, Dana Krejčířová. *Dětská klinická psychologie*. vyd.2. Praha : Grada Publishing, 1997. 456 s. ISBN 80-7169--512-2.
- [23] ŠVAŘÍČEK, Roman; ŠEĐOVÁ, Klára. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Vyd.1. Praha : Portál, 2007. 384 s. ISBN 978-80-7367-313-0
- [24] TAXOVÁ, Jiřina. *Výchovné problémy dětských domovů*. Vyd.1. Praha : Státní pedagogické nakladatelství, 1967. 151 s. SPN 64-0-86
- [25] THOMSON, Peter . *Tajemství komunikace*. první. Brno : Jiří Alman, 2001. 244 s. SBN 86-86135-16-0.
- [26] Zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů
- [27] Zákon č. 94/1963 Sb.,o rodině, ve znění pozdějších předpisů
- [28] Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů
- [29] Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů
- [30] Zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, ve znění pozdějších předpisů
- [31] Zákon č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu ve znění pozdějších předpisů
- [32] Zákon č. 111/2006 Sb. o pomoci v hmotné nouzi ve znění pozdějších předpisů

INTERNETOVÉ ZDROJE

Dostupné z www: <<http://cs.wikipedia.org/wiki/Facebook> > [cit. 2011-02-14]

Dostupné z www: <<http://ei.czechian.net/webs/ei/historie.php>> [cit. 2011-02-20]

Dostupné z www: <<http://slovník-cizich-slov.abz.cz/web.php/slovo> > [cit. 2011-02-26]

Dostupné z www: < <http://www.nadacnifondklausovych.cz/projekty-a-nadacni-rispevky/ii-cyklus-projektu-startovne-do-zivota.asp> > [cit. 2011-03-06]

Dostupné z www: < http://www.terezamaxovadetem.cz/files/ar/VZ_2009.pdf > [cit. 2011-3-10]

Dostupné z www: < <http://www.sos-vesnický.cz/> > [cit. 2011-03-14]

Dostupné z www: < <http://www.fod.cz/klokaneek.htm> > [cit. 2011-03-19]

PŘÍLOHY :

Příloha P I: Test- Jak určíte svůj emoční typ?

Gilles Azzopardi

Přítelkyně vám řekla něco, co vás zranilo. Řeknete si:

- a) Ona si nikdy nedává pozor, jak její řeči zapůsobí na druhé.
- b) Měla asi právě špatnou náladu

V knihovně po vás chtějí pokutu: Máte zaplatit 200 korun, protože jste knihu nevrátili včas:

- a) Byli jste tak zaneprázdněni, že jste ji zapomněli vrátit.
- b) Když se opravdu ponoříte do toho, co čtete, zapomenete na všechno ostatní.

Rozbili jste u tchýně neúmyslně vázu:

- a) Myslíte si, že byla stejně ohavná
- b) Nabídnete se, že jí koupíte stejnou.

Najeli jste autem do kaluže a pocákali chodce

- a) Řeknete si, že neměl stát tak na okraji chodníku.
- b) Zastavíte a omluvíte se mu.

Přítel kvůli vám zmešká vlak:

- a) Řeknete mu: Neměl jsi na mě čekat.
- b) Pomyslíte si: Měl/a jsem vyrazit dřív z domova

Manžel/ka vás dnes před odchodem do práce nepolíbil/a. Řeknete si:

- a) Asi se na mě zlobí, protože jsem se k ní /němu včera večer nechovala pěkně.
- b) Má dnes důležitou schůzku

Řekli jste svému příteli nebo přítelkyni něco velmi nepříjemného:

- a) Nesnášíte, jak si pořád jen stěžuje.
- b) Byli jste tehdy nervózní.

Cítíte se vyčerpaně:

- a) Nedokážete dost odpočívat.
- b) Měli jste výjimečně nabitý týden

Máte pět kilo nadváhy a nemůžete se jich zbavit:

- a) Myslíte si: Přitom se pořád hlídám
- b) Připouštíte, že zřejmě příliš jíte.

Váš šéf zpochybňuje vaši poctivost. Myslíte si:

- a) Ten nevěří nikomu
- b) Asi čeká finanční kontrolu.

Člověk, na něhož čekáte, má půl hodiny zpoždění:

- a) Dáte mu ještě dvě minuty a pak odejdete.
- b) Pomyslíte si: Teď jsou pořád nějaké stávky dopraváků, nejspíš uvízl v zácpě.

Starší žena do vás na ulici vrazí. Pomyslíte si:

- a) Ti důchodci si myslí, že si můžou dovolit všechno.
- b) Měla/a jsem dávat větší pozor.

Jedete v autě se svým partnerem/ svou partnerkou a on/a si splete cestu. Řeknete:

- a) Vždyť jsem přece povídala/a, že je potřeba zatočit doleva.
- b) O nic nejde, za pár minut zase budeme na správné trase.

Prodavačka v obchodě Vám řekne, že oblečení, které se Vám líbí, už nemá ve vaší velikosti. Pomyslíte si:

- a) V těch obchodech nikdy nemají, co chci.
- b) Neměl/a jsem s nákupem čekat až na slevy.

Partner vám vyčítá, že k němu nejste dost něžný:

a) Jste toho názoru, že proto také nic nedělá.

b) Právě na to nejste naladěni.

Už několik dní vaše dítě každé ráno smlouvá, aby nemuselo jít do školy:

a) Nechápete, jak můžete mít tak líné dítě.

b) Možná má nějaké potíže se spolužáky ze třídy

Přítel na poslední chvíli zruší domluvenou večeři. Myslíte si:

a) na něj se nedá nikdy spolehnout.

b) Asi neměl jinou možnost.

Partner nebo partnerka zpochybňuje vaši věrnost. Řeknete si:

a) Žárlí na všechny okolo.

b) Možná jsem ho/ji trochu vyprovokoval/a

Kolegyně z práce se v kanceláři náhle rozpláče. Pomyslíte si:

a) Už neví, co by udělala, aby si jí někdo všiml.

b) Asi má nějaké problémy doma.

Vánoce jsou.

a) Příležitostí dávat a dostávat dárky

b) Okamžiky velkého štěstí, hlavně pro děti.

Vaše tchýně se chce (už zase) pozvat k vám na nedělní oběd. Odmítáte:

a) Vyčtete jí, že si z toho chce dělat pravidlo

b) Předstíráte, že už máte něco domluveno.

Zastaví vás policista a obviní vás, že jste jeli na červenou. Řeknete mu:

a) Vůbec ne, vždyť nebyla ani oranžová

b) Mrzí mě to, neudělal/a jsem to schválně.

Když je úplněk,

a) necítíte nic zvláštního

- b) nejste v úplně normálním rozpoložení

Trávíte den o samotě:

- a) Využijete to a uděláte si pořádek ve věcech
- b) Máte aspoň čas zabývat se sami sebou.

Když žijete v páru, je normální

- a) moci jít na večeři s bývalým partnerem, aniž by z toho doma bylo drama
- b) Mít každý své koníčky

Když vaši přátelé mluví o práci, někdy jim závidíte, protože

- a) si nemusí dělat žádné starosti
- b) mají i přes své zaměstnání rodinný život

Změnili byste zaměstnání, abyste získali

- a) větší kancelář
- b) zajímavější práci

Nejlepší způsob, jak si uchovat dobré zdraví, je:

- a) dávat na něj stále pozor
- b) cítit se dobře ve vlastním těle

Když vám šéf něco důrazně vyčte,

- a) řeknete mu také něco od plic
- b) jdete pryč a počkáte, až se uklidní

Velká láska...:

- a) Bývá často jen iluze
- b) Tu spolu ti dva budují každý den.